

SIR ROBERT BRUCE LOCKHART

ÚSTUP Z PRAHY (*Mé Československo*)

Čechoslovák — F.C.I.

SIR ROBERT BRUCE LOCKHART

ÚSTUP Z PRAHY

(MÉ ČESKOSLOVENSKO)

*»Není štěstí bez svobody,
ale není svobody bez odvahy.«*

PERIKLES.

*Knize 1952
hauw
J. P. S.
London, 24.2.52*

*Český překlad II. dílu knihy
"My Europe" (PUTNAM, London) vydal*

ČECHOSLOVÁK — FCI

LONDON, S.W.10.

První vydání: vánoce 1952.

*Všechna práva českého vydání vyhrazena:
Čechoslouák—FCI a PUTNAM, London.*

*Vytiskla firma:
Warwick Printing Co., Ltd., Warwick.*

R. H. BRUCE LOCKHART

Edinburgh,

22. listopadu, 1952

Milí přátelé!

Věnuji tento překlad těm z Vás, kteří jste bez vlastní viny byli vyhnáni z vlasti a jste nyní rozváti do všech koutů světa. Úděl exulantů byl vždy svízelný, avšak dnes, kdy v tak mnohých zemích jsou potlačovány nejzákladnější lidské svobody, je jistě nejtěžší. Cítím bolest Vaší tragedie tím hlouběji, že nejen znám a miluji Vaši zemi, ale také proto, že jsem nikdy nepopíral částečnou odpovědnost západních demokracií za krutý úděl, který Vás stihl.

Nejsem tak ješitný ani tak domýšlivý, abych se domníval, že v následujících kapitolách je pro Vás nějaké poučení anebo, že budete souhlasit s mým poněkud osobním názorem na události, jež Vás dočasně zkrušily. Chtěl bych však, abyste si připamatovali okolnost, že moje vlast dala v minulosti Vaší věci významné zastánce jako Wickhama Steeda a Setona Watsona, a že pochodně, kterou oni zapálili, chopila se mladší generace mých krajanů.

Lidský pokrok patrně nepostupuje vždy podle pravidelného plánu, ale jsou události, které se opakují. Dějiny se vlastně pohybují mezi krajním terorem a tím, co Tomáš Masaryk nazýval *humanita*. Teror znamená strach a humanita naděje. Nakonec lidé povstávají proti násilí a krutosti, a humanita opět ožije. Naděje i strach jsou často iracionální, avšak naděje, pro-

tože potlačuje strach, je lepším společníkem na té přetěžké cestě.

Fanatism skončil vždy nezdarem z mnoha důvodů, ale hlavně asi proto, že učí nenávisti a krutosti místo přirozené laskavosti a vzájemné snášenlivosti.

Vám, kteří trpíte nejvíce dočasným potlačením slušnosti a snášenlivosti v tomto rozvráceném světě, doporučuji naději, odvahu a jednotu, nejen proto, že v době, kdy pravda je ve Vaší vlasti potlačována, Vy máte důležité poslání chránit ji, ale také proto, že věřím bezpodmínečně v ideály Tomáše Masaryka, zosobněné první Československou republikou a uskutku tradicemi Vašeho kmene. Že budou triumfovat nad tyranií a znovu kvést ve svobodném Československu je moje hluboké a nezvratné přesvědčení.

Zcela oddán Vaší věci zůstávám srdečně Váš

R. H. Runcie Lockhart.

KAPITOLA I.

NÁVRAT VYHNANCŮV.

*Na východ, západ vedl mne
tak mnohý trudný den;
už nikdy v myslí nezbledne
mé mladé lásky sen.*

WILLIAM MOTHERWELL.

Nic v životě se mne tak hluboce nedotklo jako tragédie nešťastných Čechoslováků. Mé styky s nimi začaly r. 1918, když mně britské ministerstvo zahraničí svěřilo úkol vyjednávat s bolševickou vládou o bezpečný odchod československé armády ze Sovětského Ruska po míru v Brestu Litevském. Jakožto člen britského vyslanectví v Praze jsem byl svědkem pokojného rozkvětu První republiky za Tomáše Masaryka. Za dvacet let na to, po Mnichově, jsem byl přítomen, když jeho syn Jan, který byl tehdy československým vyslancem v Londýně, musil odstranit podobizny svého otce a Edvarda Beneše se stěn své legace.

Za druhé světové války jsem byl úzce spjat s osvobodovacím hnutím, které zahájil Beneš v době, kdy většina dnešních vládců Československa seděla v Moskvě v bezpečí a odsuzovala válku jako imperialistický konflikt, který začaly Francie s Británií. Dlouhým pobytem v zemi a důvěrným seznámením s jejím lidem

Ústup z Prahy

jsem se naučil mít rád obojí a dnes, kdy republika, kterou kdysi Západ uznal za vzornou demokracii, je v neúprosných spárech komunistické diktatury, prožívám smutek s Českoslováky doma i v zahraničí, z nichž některé postihlo vyhnanství již po třetí v době třiatřiceti let.

Myslím, že této komunistické tragedii bylo možno zabránit. Začala se dlouho před koncem války a datuje se od prosince 1943, kdy Beneš po prvé jel do Moskvy a obdržel od Stalina a Molotova naprosto jasné záruky, že nebudou zasahovat do vnitřních věcí Československa. Před dvěma sty padesáti lety dal Petr Veliký, jeden ze Stalinových hrdinů, podobné ujištění o přátelství Švédům právě v okamžiku, kdy se chystal je napadnout. Stalinovy záruky měly právě tak křehkou skořápku jako Petrovy, ale Edvard Beneš je přijal, poněvadž se úzkostlivě snažil zabránit osudu, který potkal polskou vládu v Londýně. Za dva roky a dva měsíce byl nucen vykonat druhou návštěvu v Kremlu a vrátiti se do vlasti s prokomunistickou ústavou, kterou mu Stalin podstrčil.

Ale i tehdy by bylo bývalo možno zachránit Československo. Válka byla vyhrána, ale nebyla dobojována. Pokud se týkalo Prahy, ruské armády byly ještě tři čtyři dny cesty od ní. Armáda generála Pattona, plně vyzbrojená a nedočkavá, byla v Plzni tak blízko, že na ni mohla snadno udeřit, a Čechoslováci v očekávání americké pomoci otevřeně povstali proti Němcům 5.

Ústup z Prahy

května 1945. Generál Eisenhower bohužel dal rozkaz generálu Pattonovi, aby zůstal, kde byl.

Winston Churchill, který byl v té době též úřadujícím ministrem zahraničí po dobu nepřítomnosti A. Edena v San Franciscu, rychle prohlédl situaci a dal instrukce generálu Ismayovi, aby se spojil s generálem Eisenhowerem a požádal ho, aby nařídil okamžitý další postup. Generál Eisenhower odpověděl, že sjednal vojenskou úmluvu se sovětským generálním štábem, že nepřekročí dosavadní čáru. W. Churchill poslal druhý vzkaz a tentokrát generál Eisenhower nařídil generálu Deanovi, náčelníku americké vojenské misse v Moskvě, aby věc ihned projednal se sovětským generálním štábem. Generál Deane líčí svou rozmluvu s generálem Antonovem v knize *Podivná aliance*. Byla bouřlivá a skončila se naprostým odmítnutím, takže generál Eisenhower nic nepodnikl v naději, že uchlácholí sovětské činitele a usnadní dorozumění mezi Východem a Západem.

Nebyl to první anglo-americký pokus ucházeti se o sovětskou přízeň ústupky a ztroskotat jako všechny předchozí pokusy. Kreml se nezajímal o záchranu československých životů. Umínil si osvoboditi Prahu vlastními silami a tím nejen zvýšil vlastní prestiž, nýbrž poskytl nesmírné výhody československým komunistům. Nebyl to ještě konec »Svobodného Československa v svobodné Evropě«, jak po něm toužil Jan Masaryk, byl to však závdavek nekrologu.

Ústup z Prahy

Po válce jsem měl stále pozvání od dr. Beneše i Jana Masaryka, abych opět navštívil Československo, a byl bych je dychtivě rád přijal. K svému žalu byl jsem příliš nemocen, než abych mohl cestovat, a zmeškal jsem několikrát příležitost letět s Janem, když zastavoval v Londýně při návratu z četných mezinárodních konferencí. Při takových příležitostech býval i veselý a říkal si střízlivý optimista a hovořil s obvyklou upřímností o svých nadějích a obavách. Když se vracel do Prahy po válce, nebylo ještě portretů a bust jeho otce, ani veřejných zmínek. 14. září 1945, o výročí smrti Tomáše Masaryka a Janova narození, komunističtí ministři byli na vzpomínkových bohoslužbách. V novinách se objevily dlouhé články. Podobizny a busty se vrátily na svá čestná místa a zůstaly tam. Jan soudil, že nebyla-li situace taková, jak po ní toužil, mohla být také mnohem horší. Demokraté sice nabývali zpět ztracené půdy, ale námaha vážně ohrožovala Benešovo zdraví. Bližší seznámení živilo v Janovi nebezpečnou ilusi, že českoslovenští komunisté nejsou jako jiní komunisté.

V těch dnech jako vždy oplýval dobrými vtipy, zejména o sovětských úředních osobách, které často vídal. Tak mi říkal, že mají svůj vlastní humor. Pro Molotova měli přezdívku »Kamenný zadek«, protože čím víc ho kopne, tím víc člověka bolí noha.

Mé opětovné schůzky s Janem podněcovaly touhu znovu si vyjet do Prahy, ale teprve v květnu 1947 jsem

se mohl odvážit cesty. Byl to citový návrat v nejednom smyslu. Spatřil jsem Evropu po první od srpna 1939. Nad to jsem v předvečer odjezdu obdržel vzkaz od československého velvyslance v Londýně, že Jan byl náhle zavolán do Ženevy a že je velmi nejisto, bude-li včas zpět v Praze, aby mi přišel naproti. Už dvakrát jsem si udělal plán na cestu a musil jsem jej opět měnit. Tentokrát jsem se nerozmýšlel. S Janem nebo bez něho, pojedu.

Štěstí mi přálo, počasí bylo nádherné a celou cestu z Ostende do Prahy jsem měl kupé pro sebe a jel jsem ve velkém pohodlí. Po celou dlouhou dobu jízdy Německem jsem seděl s očima ulpělými na okně a vnímal s rostoucí melancholií kontrast mezi svěžím a úsměvným venkovem a spouští bombardovaných měst. V téměř tropickém vedru na venkově německá mládež, hoši a děvčata, se osmahlá koupala v řekách. Zato každé město, kterým jsem projel, zaznamenalo postup zkázy, s domy téměř bez jediné výjimky rozbitými. Pokroucené a ohořelé vlaky zatarasovaly vedlejší koleje. Ve stanicích starší muži v odraných šatech konali službu s tichou beznadějí. Bylo mi smutno i těžko. Po válce se mi velmi chtělo do Německa, které jsem důvěrně znával před i po první světové válce. Byl jsem mu také mnoho dlužen, protože jsem se v něm naučil pracovat. Nyní však mne opustila všechna touha po návratu a nechuť mi zůstala dodnes.

Od Norimberka k československým hranicím se náš

vlak plazil tak pomalu, že to až mátlo a byl jsem netrpělivý. Také jsem byl trochu nejistý, jak dopadne přijetí v Praze. Sir Philip Nichols, náš velvyslanec v Československu a starý přítel, byl na dovolené. Jak jsem věděl, pražské hotely byly přeplněny. Kde budu bydlet, je-li Jan ještě v Ženevě?

Slunce se právě chýlilo k západu, když jsme přejeli hranice a mně se naskytl první pohled na českou krajinu se zvlněnými poli a březovými a jehličnatými lesy. Zahrady ve vesničkách hýřily záplavou jabloňových květů. Na vrcholu vysoké máje vlály české barvy v mírném vánku. V dáli na severu byl jiný výhled na Krušné Hory, které tvoří dlouhé zalesněné hřebeny, téměř modré, ale měkčí a ne tak majestátní jako Cairngormské pohoří. Bylo to v podobné scenerii v r. 1916, kdy Eduard Beneš, tehdy třiatřicetiletý mladík, unikl přes hranice pod nosem rakouské policie, aby začal svůj první zápas o osvobození vlasti.

Když jsme dojeli do Chebu, pohraničního města, v němž byl zavražděn Valdštýn a narodil se Henlein, pasová kontrola a celníci byli v přátelské pohotovosti a přinesli mi horké párky a pivo. Spíše s nadějí než jistotou jsem se domýšlel, že Jan je v Praze. V jídelním voze seděl proti mně Čech, který mi řekl, že se narodil v Rusku. Kritisoval chování Rudé armády, ale vytýkal mnoho Britům a Američanům. Když jsme projeli Plzní, vypravoval mi, že plzeňský starosta býval velký přítel Američanů a pozval hned osm amerických důstoj-

níků, aby bydlili v jeho domě. Jednou večer si důstojníci udělali »výlet« a když se vraceli ve 3 hod. ráno, nemohli nikoho vzbudit. Aby se nedali ošidit o své pohodlné postele, našli sekeru a vyrazili domovní dveře. Potom prý starosta pozbyl nadšení pro Američany.

Dlouho po setmění jsme dojeli do Prahy. Jan byl na nástupišti a odvezl mne do Černínského paláce, který vévodí Loretánskému náměstí v staré Praze vysoko nad Novým městem. Je to jistě nejkrásnější budova zahraničního ministerstva na světě. Jan jakožto ministr zahraničí měl tu úřední byt nad kanceláři, a ačkoliv sám se spokojil tím, že bydlil, spal a pracoval v jednom pokoji, já jsem dostal celé křídlo, jež měl k dispozici. Byli jsme vzhůru ještě po jedné ráno, hovořili o starých přátelstvích a mladických kouscích, které jsme společně prožívali. Politiku a těžký program včetně výpravy na ryby jsme nechali na později.

Ačkoliv jsem byl k smrti unaven, nemohl jsem spát. Vlastně jsem nezamhouřil oka, až noc minula. Bylo to právě nezapomenutelné svítání nad Prahou. S prvním ptačím zpěvem jsem byl u okna, z něhož byl výhled na celou širou rozlohu města po obou březích Vltavy. Nebe bylo jasné až na malý mráček na severovýchodě. Hvězdy ještě svítily a měsíc v poslední čtvrti vrhal své nadpozemské světlo na Petřín. Čekal jsem a díval se, dokud zvonky Loretánského kostela právě naproti dvakrát nepřehrály svůj jemný hodinový nápěv.

V tomto bdění se rojily mou myslí vzpomínky na minulost. V tomto starém městě jsem se po první světové válce skoro zničil výstředností svých zábav. Tesklivě jsem myslil na to, co se asi stalo s ruskými cikány a malými animírkami, které před čtvrtstoletím se se mnou dělily o mé živobytí. Zdalipak nová česká generace po všech tragediích po Mnichově ještě vasedá v nočních lokálech okolo Václavského náměstí? Věděl jsem, že Češi nejsou každému po chuti. Cizina vyšších tříd, nevyjímajíc Angličany, na ně hledí jako na *petit-bourgeois* a neotesance, aniž si dají čas na to, aby je studovali. Ale já jsem je měl vždy rád a obdivoval jsem se jejich vlastnostem. Je to ušlechtilý lid, velmi pracovitý, vysoce vzdělaný, rozumově založený, zdatný, plný ctností a ovšem i chyb jižních Skotů, kterým se tolik podobají. Cítil jsem k nim nejenom hlubokou sympatii, nýbrž i opravdovou příbuznost. Dábel však za ně vrhal jejich kostky. Že je stihlo tolik utrpení a neštěstí, nebylo zdaleka jenom jejich vinou. Jan, kterého jsem miloval jako bratra, mi byl symbolem všeho nejlepšího i nejslabšího v povaze tohoto nešťastného národa, a nyní jsem byl zase u něho doma.

Takové byly mé myšlenky, když jsem pozoroval jak mráček měnil barvu z černé v šedou, šed' v nejjemnější fialovou, z fialové v růžovou, až konečně vycházející slunce zahnilo mrak beze stopy a zalilo nebe zářivým plamenem.

Bylo mi blaze a lehko v srdci. Vzpomínky na mi-

Ústup z Prahy

nulost už na mne nedorážely s výčitkou. Byl jsem zase do Prahy zamilován. Uvědomil jsem si znovu, že je po Edinburku nejkrásnější město, jaké kdy spatřím.

KAPITOLA II.

MIZÍCÍ NADĚJE.

Člověk musil vždy vědět, že podmínky života jsou nejen tragické, ale že je nutno i splnit.

ANDRE SUAREZ.

Další dny po mém příjezdu do Prahy byly těžkou zkouškou lidské vytrvalosti a byl jsem udiven, jak to Beneš a Jan zdolávali, neboť co mně bylo výjimečným úsilím, bylo jim denním programem.

Hned můj první den udal tempo, které už nepolevilo. V nejlepších letních šatech jsme se vypravili s Janem na pražský hrad, kde nás čekal Beneš už v 9 hodin ráno. Přišli jsme o 2 minuty pozdě a našli jsme presidenta s paní Benešovou již ve dveřích; Beneš byl trochu starší a šedivější, ale vypadal zdravě a svižně v světlém letním obleku a paní Benešová byla laskavá a přívětivá jako vždy. Hned jsme nasedli do čekajících aut. Beneš musil vykonat oficiální návštěvu výstavě výživy.

Po celou dlouhou jízdu na výstaviště byly ulice vroubeny dětmi a ženami, které provolávaly slávu. Zákazníci i obchodníci utíkali od pultů a mechanikové přibíhali z garáží do zástupů, zdravili nadšeně Beneše a paní Hanu, jak každý Čechoslovák paní Benešovou

nazýval. Také Jan byl živě vítán, a ačkoli v soukromí byl často unaven a těžkomyslný, při takových příležitostech býval v nejlepší formě. Seděl se mnou v druhém voze, posílal děvčatům hubičky, dobíral si muže a vůbec vyvolával smích a veselost. Bylo to zřejmě spontánní přivítání. Neměli jsme s sebou detektivů ani policie.

Obejítí četné stánky nám trvalo dvě a půl hodiny. Jakživ jsem neviděl a nesnědl tolik jídla. Také dr. Beneš musil všechno ochutnat. Podvolil se tomu osudu s humorem, ale odmítl všechny alkohol od různých druhů českého piva po víno a slivovici. Jan hned zakročil: »Pan president nerad alkohol« — volal — »tady je náš starý přítel Lockhart, ten to neodmítne.« Já jsem se také musil podřídít, ačkoliv jsem už měl v sobě čokoládu, šunku, sýr, salám, pečivo, láhev piva, sklenici mléka, nemluvic o přesnídávce, při níž jsem se omezil na šálek polévky.

Chodil jsem na konci Benešova průvodu. Mým průvodcem a společníkem byl československý náměstek ministra nesmírné výšky a objemu. Potil se tuze v dusném vedru a vypadal — a asi byl — indisponován. »Já jsem tři noci nespal,« pravil tklivě, »a to je špatné na srdce.« Vyslovil jsem mu hlubokou soustrast a pronesl několik slov o hrůzách nespavosti. Naklonil se blíž a zašeptal chraptivě:

»Pan Lockhart také míval rád cikánské písně a víno. Já jsem tři noci poslouchal ruské cikány.«

Ústup z Prahy

Cikáni byli zřejmě ještě v módě, třeba byli nyní importováni sověty.

Zachránila mne paní Benešová, která mne dovedla k oddělení, kde bylo vystaveno, co UNRRA udělala pro Československo, a jak Čechoslováci využili poskytnutého materiálu. Její vděčnost byla upřímná. Bez této pomoci, pravila, by se bylo Československo hned snadno zkomunisovalo a její muž by dávno nebyl prezidentem.

Zatím Jan, který se nedotkl jídla ani pití, měl tíhu celého vystoupení na svých širokých ramenou a udržoval diváky v nejbujnějším veselí. Na slovenském stánku byla obrovská pyramida červených paprik. Jan jich koupil sáček a potom zesílil hlas, aby ho všichni slyšeli:

»Kopecký, Kopecký, pojd' sem, pojd' sem. Já ti koupil něco pro radost. To je barva, co ty rád, rudá paprika.«

Kopecký byl — a ještě je — ministrem informací a komunista, a nebyl tehdy populární u davu návštěvníků výstavy. Přišoural se jako rozpačitý školák a Jan mu podal balíček s potutelnou vážností. Kopecký zrudl v obličeji, ale přijal balíček jakž takž s dobrou vůlí. Dav se zmítal smíchy a slyšel jsem mnoho poznámek jako »Náš Honza je dnes v ohromný náladě.«

Druhý akt provedl u vzorných jeslí, v kterých pracující matky mohou nechat děti. Jesle byly vybaveny všemi možnými vymoženostmi a hračkami pro bezpečnost, zábavu a pohodlí nejmenších. Nahrnuli jsme se

Ústup z Prahy

do prostorné místnosti. Jan vzal do náruče malé děvčátko a posadil se na samý okraj dětské židličky. Světla fotografů se zablýskla. Děti se smály a tleskaly. Jan potom vstal, smál se, políbil děvčátko a podal je matce.

Byl to jen žert, lidem se to ale líbilo. Jen Jan dovedl proměnit nejnudnější návštěvu v zábavu a přivedl každého do nejšťastnější nálady. Jeli jsme zpět uličkami zdravícího lidu, Jan a já jsme pospíchali zpět do jeho bytu, kde nám zbývalo jen čtvrt hodiny, abychom převlékli zmáčené košile, než pojedeme zpět na Hrad k vydatnému obědu u presidenta a paní Benešové.

Oběd poskytl Benešovi příležitost k jedné z jeho slavných *tours d'horizon*. Podobala se našim týdenním rozhovorům v Aston Abbots v Buckinghamshiru, kde měl Beneš domov za války. Byl jsem dobrý posluchač, protože po nedobrovolném přejídání na výstavě jsem ucouvl při pouhém pohledu na jídlo.

Při obědě mluvil Beneš pomaleji než obvykle a zdál se unaven, ale když bylo po jídle, byl zase svůj a téměř dvě hodiny mi podával přehled celé situace. Svízel byla taková :

Ihned po osvobození v květnu 1945 spoléhali Rusové i českoslovenští komunisté na to, že zavedou komunismus v Československu bez krveprolití a bez protestu. Bylo to nejen jejich přesvědčení, nýbrž měli to i v úmyslu. Jeho, Beneše, mínili zatím používat. Později, kdyby netáhl s Moskvou za jeden provaz, měl být odstraněn.

Čechoslováci, pravil, jsou západníci. Nedají se komandovati jako východní národové. Zažili jsme mnoho úzkostných chvilí. Nesnáze ještě trvají, ale komunisté pozbývají půdy, a dnes může říci, že Československo je z nejhoršího venku.

Jak to vyřkl, Jan i já jsme instinktivně zkřížili prsty a Beneš připustil některé výhrady. Přiznával, že komunisté jsou nejlépe organisovaná strana. Musí se s nimi vážně počítat, ale dnes už si uvědomují, že nemohou dosáhnouti svého cíle bez násilí, a Beneš věřil, že se sovětská vláda nepokusí o násilí. Počítal s realismem některých českých komunistů, zejména Gottwalda, tehdejšího ministerského předsedy, Noska a Dolanského a řekl, že mají dávku českého racionalismu a českého zdravého rozumu.

Přešel k mezinárodní situaci a zdůraznil kruté nesnáze, s nimiž musí malé národy neustále těžce zápasit, pokud není porozumění se Sovětským svazem a Spojenými státy. Podle jeho názoru byl Stalin přesvědčen, že do roku nebo nejdéle do osmnácti měsíců se budou Spojené státy bezmocně zmítat v katastrofálním bankrotu, který ochromí jejich činnost ve světě. Naproti tomu Američané věří, že Sovětský svaz tak zeslábl válkou, že jako vojenská mocnost je nyní nula. Proto prý jsou obě strany agresivní. Československo je svou zeměpisnou polohou největší trpitel v této napjaté situaci.

Zeptal jsem se Beneše, co by dělal pro sovětsko-ame-

rické dorozumění, kdyby byl na místě Ernesta Bevina. Tentokrát mne logický Beneš ohromil, protože začal zdánlivým *non sequitur*, až jsem po nějaký okamžik pochopil, že je ironický.

»Je nesmírný rozdíl mezi situací po první světové válce a situací dnešní,« pravil. »Dosáhli jsme mnohem většího pokroku v demokracii.«

Na to jsem ucítil osten.

»Pokročili jsme tak daleko v demokratickém vládnutí, že dvě moci, Spojené státy a Sovětský svaz, dnes rozhodují o všem. Na malých národech nezáleží. Nikdo se jich na nic neptá. Včera jsem podepsal smlouvu s Polskem. Nebyla to naše smlouva. Já ji nechtěl v té formě. Byla to sovětská smlouva, a protože to byla sovětská smlouva, byli jsme ji nuceni podepsat.«

Přišli na řadu Američané. Řekl, že mají plno dobrých úmyslů, ale že nerozumějí Evropě. Jejich politikou je nabízet peníze, aby umožnili boj s komunismem státům, které jsou jím ohroženy. Podmínkou půjčky jest, že stát, který ji má obdržet, musí vypudit z vlády všechny komunistické ministry. V zemi tak citlivé rovnováhy, jako je Československo, to není možné. Kdyby Američané byli moudří, uvědomili by si, že komunismus porazí nejlépe, když poskytnou půjčku vládám jako je československá, kde komunisté jsou sice silní, ale nemají naprosté většiny. S takovou půjčkou by Československo učinilo tak rychlý pokrok, že za rok či za

Ústup z Prahy

dva roky by komunisté byli znemožněni.* Rusové se dopustili v Československu mnoha těžkých chyb. Barbarské chování sovětských vojáků vyléčilo lidi z nadšení pro jejich osvoboditele. To však neznamená, že americká politika je inteligentní.

Beneš už vůbec neodpověděl na můj původní dotaz, jak by pracoval pro sovětsko-americké dorozumění, neboť jsem přerušil chod jeho myšlenek jinou otázkou: byla by dnes situace jiná, kdyby generálu Pattonovi bylo bývalo dovoleno osvoboditi Prahu?

Ani jednou za celou dlouhou dobu naší známosti jsem neviděl Beneše v tak prudkém rozčilení, ale tentokráte zrudl v obličeji, gestikuloval pažemi, při čemž slova mu plynula z úst v krátkých stakatových větách. Řekl, že je s rozumem v koncích. Rozhodnutí zarazit postup byla pohroma prvního řádu, možná rozhodující. Dostal ujištění, že osvobozovací hnutí bude koordinováno s postupem anglo-amerických armád. Byl přímo omráčen, když se dověděl v kritickém okamžiku, že se nedá nic dělat. Nikdy nepochopil a ani dnes nechápe důvodů tohoto rozhodnutí.

President by byl asi pokračoval ještě hodinu, ale Jan ho zastavil a připomněl mu, že mají oba ještě další pro-

** Pět dní na to mi řekl Mr. Laurence Steinhardt, americký velvyslanec v Praze, že souhlasí s Benešovým názorem na půjčku a že se snažil přesvědčiti svou vládu o jeho moudrosti.*

Ústup z Prahy

gram. Ve skutečnosti však chtěl, aby si Beneš odpočal před audiencemi, které měly začít dříve než za hodinu. Beneš povolil, ale doprovodil nás po chodbě, a ještě mluvil a ještě vypočítával argumenty, které měl v malíku.

Když jsme se vrátili do Černínského paláce, Jan si šel odpočinout, ale já jsem se vypravil do města nakoupit knih a podívat se na trosky Staroměstské radnice, u níž bylo zabito mnoho Čechů v posledních dnech povstání, když dychtivý Patton jim nesměl přijít na pomoc. Škody byly značné a slavný orloj s apoštoly byl nadobro zničen. Až na to se Praha změnila od mé poslední návštěvy v r. 1936 méně, než jsem čekal. Můj řidič mi řekl, že r. 1945 měli všude srp a kladivo. Nyní je nahradila československá vlajka.

Dále jsem jel na naše velvyslanectví v bývalém Thunovském paláci. Nic se nezměnilo, a když jsem prošel velkým obloukovitým průjezdem, mé myšlenky zabloudili k Plachému, staříčkému bělovlasému vrátnému, kterého jsem budíval po dlouhých nocích v nezřízenou hodinu. Nikdy si nestěžoval. Vyšel ze svých malých dvířek, protřel si ospalé oči a řekl mírně: »Už zas pozdě, pane Lockhart. Už zas pozdě.«

Plachý zemřel před mnoha lety a neočekával jsem tedy, že uvidím ještě některé přátele, neboť Sir Philip Nichols, náš velvyslanec, kterého jsem znal mnohá léta, byl ještě na dovolené. Když byl v říjnu 1941 jmenován zplnomocněným ministrem u československé vlády v

Ústup z Prahy

Londýně, nechtěl onen úřad. Bližší seznámení s Českoslováky přispělo k vzájemné oblibě a úctě, a jak Philip tak i jeho paní se naučili česky, než šli z Prahy. Byli mezi Českoslováky tak oblíbeni jako za mých časů Sir George Clerk.

Skoro jako plachý školák jsem se ptal nového neznámého vrátného, mohl-li bych viděti chargé d'affaires a zjistil jsem, že to byl Bill Barker, syn Sira Ernesta Barkera a skvělý linguista, který studoval na pražské universitě a jemuž se v znalosti češtiny a ruštiny nevyrovná ani jeden britský občan. Seznámil jsem se s ním za války, když byl přidělen československé armádě v Britanii.

Měl pro mne překvapení: »Staří přátelé vás chtějí vidět,« řekl a stiskl zvonek. Vešel Rosenberg, kdysi butler Sira George Clerka, málo změn po všech minulých letech. Otrásl mou sebedůvěrou nejen tím, že křísil epizody z mé minulosti, nýbrž tím, že mne zapletl do české konverzace před znalcem jako Barker. Dále přišel Olmer, za mých časů sluha sekretariátu, který sloužil v britské armádě za první světové války. Bohudíky mluvil anglicky a já jsem zase nabyl odvahy. Byl bych tam rád zůstal déle a prohlédl si sám celý dům, ale pospíchal jsem zpět do Černínského paláce, abych se převlékl. Z velvyslanectví jsem měl dobré dojmy. Jakkoliv mám v úctě moderní diplomatickou službu, cítil jsem, že my máme nejlépe informované velvyslanectví v Praze, protože jsou tam Sir Philip Nichols

a William Barker. A tak soudil také Jan Masaryk a mnoho jiných Čechoslováků.

V sedm hodin jsme byli s Janem v Národním divadle na prvním představení Janáčkovy opery *Káťa Kabanová*. Měli jsme loži pro sebe a viděl jsem paní Benešovou a dr. Beneše v presidentské loži.

Divadlo bylo nabito a v dusném horku opera se mi zdála dlouhá a suchopárná. Když spadla opona po prvním jednání, obrátil jsem se mechanicky ke dveřím, ale Jan mne zavolal zpět zuřivým šepem. Stál tak, že ho diváci dobře viděli, tleskal a volal »Talich, Talich« s vášnivou energií. Ve vteřině stáli všichni diváci včetně presidenta a řídili se jeho příkladem.

Jan vlastně vedl demonstraci. Talich byl veliký český dirigent. Byl terčem komunistických útoků, protože za okupace dirigoval pro Němce. Byl rehabilitován hlavně Janovou pomocí a k spokojenosti nekommunistů a dnes vystupoval zase po prvé na starém místě. Byli-li mezi posluchači komunisté, nepokusili se o protidemonstraci.

Když jsme se vrátili do Janova obydlí, byl s sebou spokojen a já jsem využil příležitosti, abych se ho podrobně vyptal na Benešovo zdraví, které působilo starosti britskému ministerstvu zahraničí. Kolovaly zneklidňující pověsti, že je vážně nemocen, rychle stárne a trpí cukrovkou. Věděl jsem též, že Sir Philip Nichols, náš velvyslanec v Praze, který situaci dobře rozuměl, byl názoru, že osud a budoucí poměry v Československu záleží na fyzické zdatnosti Benešově.

Ústup z Prahy

Jan mi řekl, že řeči o cukrovce jsou holý nesmysl. Beneš měl v mládí slabou ušní chorobu, která působila poruchy rovnováhy. V letech 1945-6, kdy musil pracovat ve dne v noci, měl recidivu a jednou na veřejnosti na něho přišly mrákoty, takže musel odejít s podí, aniž dokončil řeč. Vedl nesmírně střídmý a pravidelný život, a bude-li možno mu zabránit v přepracování, bude zdatný ještě deset let.

Byl jsem tím jenom částečně ubezpečen. Jan měl za sebou dlouhý den, ale ještě delší a namáhavější byl den pro Beneše, který jej zahájil hodinou jízdy na koni, než jsme vstali. Byl jsem také jist, že před projížďkou přečetl *všecky* ranní noviny. Byl největší a nejmetodičtější pracovník světa a mimo dvanáct měsíců po Mnichově byl v úřadě téměř třicet let v té nebo v oné hodnosti. Ale ani metoda ani abstinence nemohly udržeti takové tempo navždy.

KAPITOLA III.

ČESKOSLOVENSKÝ STALIN.

*To je moudrost krokodilů prolévat slzy,
když chtějí žrát.*

FRANCIS BACON.

Můj pražský program byl tak plný, že mi nedovolil oddávat se volně mému oblíbenému zaměstnání chodit ztracenou stopou a pátrat po příšerách minulosti. Ale našel jsem přece čas pohybovat se po své vůli, setkávat se se starými přáteli, seznamovat se s novou generací, klevetit s obchodníky a poslouchati názory nejzasvěcenějšího a nejskeptičtějšího z lidí, totiž pražského taxikáře.

Mezi prvními jsem navštívil Julia Firta, svého českého nakladatele, který se nyní stal důležitou politickou osobností a poslancem. Pokud se týkalo budoucnosti, nebyl takový optimista jako Beneš a Jan Masaryk a od komunistů čekal ještě mnoho těžkostí. Byl však hrdý na svou vlast a na pokrok, který učinila od osvobození. Pro Beneše a Jana byl nadšen. Právil mi, že až do Mnichova hezká řádka Čechoslováků říkala o Benešovi, že je chráněncem a navrženec Tomáše Masaryka, a o Janovi, že je syn svého otce a »hračka (playboy) západního světa«. Ale nyní, když za války a po válce dokázali svou hodnotu, jsou nesmírně populární. Neviděl známek, že by z dnešního parlamentu

Ústup z Prahy

nebo mezi mládeží povstávali noví vůdcové. Byla to čirá pravda.

Jako malý národ mělo Československo štěstí, že ve dvou generacích mělo dvě dvojice velkých mužů: Tomáše Masaryka a mladého Beneše, a nyní staršího Beneše a Jana Masaryka. Firt mne zavedl na vysehradský hřbitov, kde jsou pochováni všichni slavní čeští spisovatelé, malíři a skladatelé, aby mi ukázal hrob Karla Čapka, věrného žáka Tomáše Masaryka a nejnadanějšího spisovatele střední Evropy mezi oběma válkami. Naposledy jsem ho viděl na živu v březnu 1938, když jsem v nesmírném spěchu přijel do Prahy z Vídně, kde jsem byl očitým svědkem Hitlerova vstupu do hlavního města Rakouska. Karel Čapek byl pohroužen v smutném přemítání, protože instinktivně věděl, že nyní dojde na Československo. Několik jeho přátel bylo přítomno a před nimi se mne ptal, myslím-li, že Britanie půjde do války, bude-li Československo napadeno. Prosil o upřímnou odpověď. Řekl jsem mu, že se na to nemůže spoléhat. Za tři měsíce po Mnichově zemřel předčasně ve věku čtyřiceti osmi let.

Náhrobek, návrh jeho bratra Josefa, který zemřel v německém koncentráku, je prostý: žulový kvádr, před nímž dole spočívá kamenná kniha s daty Karlova narození a smrti na otevřených stránkách. Když jsem před ním stál, vzpomínal jsem si na Karlův jiskrný vtip, jeho víru v malé národy a jeho vášnivou nená-

vist k veškeré krutosti. Předvídal toho tolik, co se bohužel vyplnilo. Vzpomněl jsem si, jak jsem před deseti lety, roku 1937, viděl Huga Haase a Olgu Scheinpflugovou v jeho hře *Bílá nemoc*, která líčila špatnost a zlé úmysly diktátora. Myslel jsem na Karlův zvláštní román s Olgou, která byla nejen herečka, nýbrž i významná básnířka a spisovatelka. On ji objevil, pomáhal jí v její divadelní kariéře a zamiloval se do ní. V té době trpěl vážnou chorobou míchy a lékaři mu řekli, že manželství by znamenalo jistou a rychlou smrt. Za několik let našel švýcarského lékaře, který ho vyléčil. Potom se oženil s Olgou a žili spolu šťastně, až Mnichov a nacistická smršť zničily jeho ducha.

Firt, který býval jeho nakladatelem, mi řekl, že nyní je veliká poptávka po Čapkových knihách, které ovšem byly Němci za okupace zakázány. Dnes jsou zakázány zase, tentokrát vládou jeho vlasti.

Měl jsem též dlouhý rozhovor s Hubertem Ripkou, který byl za války členem československé vlády v Londýně a nyní byl ministrem zahraničního obchodu. Byl ještě mnohem méně optimistický než Firt, natož Beneš a Jan Masaryk. Z úřední povinnosti cestoval daleko široko po Evropě a mluvil s hrůzou o režimu v Jugoslávii. (Tehdy byl Tito hrdinou nejenom Moskvy, nýbrž i všech československých komunistů!) Pravidl, že zahraniční obchod má velké obtíže a že se pravděpodobně ještě mnohem zhorší, než bude možno jej zlepšit.

Ústup z Prahy

Také ho znepokojovala neschopnost politiků, kterým byl svěřen znárodněný průmysl. Neměli vůbec zkušeností, řekl, a socialisté byli ještě méně zdatní než komunisté. Velice mne překvapil, když přiznal otevřeně — ačkoliv byl velký nepřítel nacistů — že v některých odvětvích průmyslu je citelně znát mezery po bývalých německých správcích a technikách, které nebude možno přiměřeně nahradit mnoho let. Rovněž zdůraznil, jakou ztrátu pro obchod znamenalo nacistické masakrování židů.

Ripka souhlasil s názorem, že komunisté od osvobození ztrácejí půdu, ale omezil svůj optimismus poznámkou, že nebezpečí nepominulo, že rekonstrukce je příliš pomalá a že komunistický ústup bude velmi ponehálý. Vypadal unaven a byl očividně přepracován.

V jednom ohledu byl zlatým hřebem mé návštěvy rozhovor s Klementem Gottwaldem, tehdejšími ministerským předsedou a dnešním prezidentem a skutečným diktátorem státu. Schůzka byla smluvena Janem a konala se v kabinetní úřadovně. Byl jsem uveden do prvního pokoje, kde jsem našel dvě hezké sekretářky, které mluvily plynne rusky. Byl jsem přijat Gottwaldem skoro okamžitě a uviděl jsem před sebou malého, rozložitého, hladce oholeného padesátníka s typickým českým obličejem, černými, krátce ostříhanými vlasy a tmavými brýlemi. Byl úpravně oblečen v neformální dobře střižený oblek. To byl můj první pohled na tvůrce československé strany komunistické.

Ústup z Prahy

Pozdravil mne zcela srdečně, a když jsme si sedli u stolu, nabídl mi doutníky a cigarety. Sám si nacpal dýmku. Později jsem poznal, že téměř všichni čeští komunističtí ministři kouří dýmku po vzoru »velkého vůdce a moudrého učitele Josefa Stalina«.

Než jsme se dali do řeči, ptal se, zdali mi nevadí, přivede-li svého tiskového sekretáře, aby měl doklad o rozmluvě. Pravil, že je to jeho obvyklá metoda. Jak jsem věděl, bylo to také pro mou kontrolu.

S bolševickými vůdci v Moskvě v roce 1918 se mi vždy zcela snadno mluvilo. S Gottwaldem to bylo těžší. Abych ho rozpovídal, musil jsem mu dávat otázky. Zahájil jsem dotazem o nové výstavbě Československa. Odpověděl dosti upřímně, že po sedmi letech německé okupace nelze uvést věci do pořádku za jeden nebo dva roky. Obnova možná potrvá mnoho let. Československo nemá rezerv kapitálu. Může dovážet jenom tolik, zač může zaplatit vývozem. Musí kupovati suroviny za dolary a platiti dolary za dopravu zboží americkou zónou v Německu. To je trnem v oku všem Čechoslovákům, neboť dříve se za dopravu takového zboží platilo říšskými markami.

Ptal jsem se, zdali by americká půjčka pomohla. Řekl, že ano. Půjčka 250,000.000 dolarů by velmi značně ulehčila hospodářské břímě. Uvítal by půjčku, kdyby nebyla vázána politickými podmínkami. Ke kritice Američanů se nedal vyprovokovat.

Dále jsem se ho tázal, jak dalece podle jeho úsudku

nejistota mezinárodní situace zdržuje obnovu. Napřed mi připomněl, že v letech 1919-20 se západní spojenci pokoušeli o intervenci v Rusku a ztroskotali. Rusové toho nikdy nezapomněli a bylo by dobře, kdybychom na to pamatovali i nyní. Dnes jsou nekonečně silnější. Dále vyslovil důvěru, že po dvou až třech konferencích bude dosaženo dohody. Po první světové válce byl sjednán spěšný mír a všechny nesnáze se provalily po něm. Nyní máme nesnáze před mírem. Snad je tomu tak lépe. Sovětský svaz a Spojené státy vyšly z války daleko silnější než kterákoli jiná mocnost. Nyní jsou zaujaty diplomatickým zápasem o větší podíl kořisti z vítězství. Budoucnost Německa, pravil, je skutečným jádrem mezinárodního problému.

Ptal jsem se ho, jak se mu jeví budoucnost Československa na rozhraní mezi Východem a Západem. Řekl ihned: »My děláme revoluci po svém a žádáme jen, aby nám do toho nikdo zvenčí nezasahoval.«

»S obou stran?« Ptal jsem se.

Odpověděl mírně: »Rusové nezasahují.«

Dále jsem mu řekl, že my v Británii se žájíme o československý experiment, který se mi zdá snahou o syntézu politické svobody a hospodářské demokracie. Dodal jsem, že se mi nelíbí, jak se dnes zneužívá slova demokracie.

Pokrčil rameny. »Byl jste tady,« pravil. »Sám jste to viděl.«

Potom jsem se ho tázal, jak pokračuje znárodňovací

program. Je pravda, že už je splněn? Potvrdil, že už je dokončen a dodal hrdě, že vláda provedla jeho reformu ihned.

Nyní byla řada na něm, aby se vyptával na Britanii, v které nikdy nebyl. Užasl jsem nad první otázkou: »Jak se daří panu Churchillovi?« Odpověděl jsem, že ačkoliv mu jde na třiasedmdesátý rok, jeho energie a podivuhodné zdraví budí podiv a závist všech jeho vrstevníků. O Gottwaldovi, který přečkal válku v Moskvě, bylo známo, že rád vodku, a jeho zdraví nebylo nejlepší; zdálo se, že patří také mezi ty závistivé, a rozhodně ho to zajímalo. Proto jsem mu popsal Churchillův typický den. Po prvé si dovolil slabý úsměv, který naznačoval podiv i nevěřícnost, a zavedl ihned hovor na utrpení Čechoslováků za okupace. Dvě stě padesát tisíc Čechoslováků zahynulo za nacistické okupace, pravil. K této číslu nutno přičíst smrt židů žalářováním a vyhnanstvím, kterých bývalo v Československu 180.000. Nezbylo jich o mnoho více než 20.000.

Povstal, aby naznačil, že je po rozmluvě. Opakoval mi ujištění, že Československo půjde svou cestou. Ovšem, že má vojenskou alianci se Sovětským svazem. To je podstatná opora československé bezpečnosti. Čechoslováci nezapomněli na Mnichov. Mohl jsem na to opáčit, že si komunisté dají nesmírně záležet na tom, aby lid nezapomínal, ale neřekl jsem nic. Ačkoliv si Gottwald vysloužil reputaci, kterou mu přiznávají Beneš a Jan, že je opatrný a korektní realista, mně se

jevil pevným, sebejistým a zarytě podezřívavým, čemuž se jenom částečně naučil za dlouhého pobytu v sovětském Rusku. Tři sta let cizí vlády naučilo všechny Čechy narozené pod rakouským panstvím zakrývat skutečné city, mít úsměv na rtech a pláč v srdci a předstíratí zármutek, když jim smích dráždí bránici. Gottwald se narodil roku 1897 a býval truhlářským tovaryšem ve Vídni.

Nešťastník dr. Vlado Clementis, s nímž jsem se seznámil po oficiálním obědě v československém ministerstvu zahraničí, byl mnohem hovornější a přívětivější. Měl na sobě smoking, který výborně padl jeho zavalité, dobře živené postavě; honosil se karafiátem v knoflíkové dírce a v ruce držel skleničku brandy. Jako Gottwald měl dýmku, z které odfukoval dlouhé obláčky dýmu. Vypadal uhlazeně a vesele. Tehdy byl zástupcem ministra zahraničí. Válečná léta ztrávil v Anglii a pracoval pro československou vládu v Londýně — což je dnes těžký zločin v očích Moskvy. Ačkoliv jsem se s ním nikdy před tím nesetkal, zdravil mne skoro jako dávného přítele.

»Nu, co myslíte o naší revoluci? Jaké tu vidíte rozdíly od své poslední návštěvy?«

Odpověděl jsem mu, že jsem viděl velmi málo, že je tu týž zákon a pořádek, totéž spravedlivé rozdělení bohatství a tentýž pracovitý a veselý lid jako kdysi.

Jeho tvář pomasla. »Ale co naše sociální změny?«
»Ano,« pravil jsem, »ovšem že jsou změny. My sami

Ústup z Prahy

zavádíme změny, a ty jsou mnohem znatelnější než vaše.« Abych ho potěšil, dodal jsem zcela po pravdě, že jsem neviděl v Československu ani památky po »železné oponě«.

Byl hned šťastnější a opakoval, co mi prve řekl Gottwald. Československo dělá revoluci po svém. Rozmluvil se dosti dlouze o nutnosti, aby Československo udržovalo hospodářskou rovnováhu mezi Východem a Západem. Protože je Slovák, zavedl jsem hovor na Slovensko. Připustil, že je třeba nápravy v některých věcech a že se trochu reptá, ale potvrdil, že česko-slovenský poměr je nyní mnohem lepší než po první světové válce. Slováci by nebyli Slováci, kdyby občas nebručeli.

Vyslovil jsem znovu uspokojení s tím, co jsem během své návštěvy viděl. Měl radost a velmi mne překvapil výrokem, že existující pořádek je výsledkem pečlivého plánování za války v Moskvě i v Londýně. Všechny změny byly předem smluveny všemi politickými stranami.

Když hosté odešli, ptal jsem se Jana na něho. S Clementisem je lehké pořízení. Napřed je Slovák, za druhé Čechoslovák a za třetí komunista! Potom poznamenal eufemisticky mému americkému příteli Hamiltonovi F. Armstrongovi: »Já mám toho malého zmetka skoro rád. Lže mi do očí, jen když musí.«

Chudák Clementis. Ačkoliv byl Gottwaldův velký přítel, byl zatčen brzy roku 1951 pro nařčení z proti-

Ústup z Prahy

revolučních snah. Odpřisáhl bych, že byl fysicky i duševně neschopen provádět nějakou podvratnou činnost. Hlavního přečinu se dopustil, než byl Sovětský svaz vehnán do války. Roku 1939 kritisoval pakt mezi Ribbentropem a Molotovem a roku 1940 odsoudil útok Sovětského svazu na Finsko.

V době, kdy to píši (v červnu 1952), patrně chřadne v některém československém komunistickém vězení. V některých ostřejších řečech odsuzují ho bývalí soudruzi jako zrádce a agenta Západu. Někdy naznačí, že bude postaven před soud, ale dosud se tak nestalo.

Vlado Clementis není jediný československý komunist, který trpěl nebo bude trpět proto, že Moskva má dlouhou paměť.

KAPITOLA IV.

NA VÝSLUNÍ V MNICHU.

»— a nedopuť, by Antonius mluvil nad hrobem; což nechápeš, jak silně dojme lid, až řeč svou prosloví?«

Ježto v Praze každý od Beneše po nejmladšího cidiče bot mluvil o politice a každý měl svůj zvláštní názor, umínil jsem si pevně, že počkám s úsudkem, až bude má návštěva u konce. Vynasnažil jsem se také co nejlépe, abych čerpal co možno nejvíce z neoficiálních pramenů. Mým nejpříjemnějším a v určitém ohledu nejplodnějším zážitkem bylo opětné shledání s rodinou Bubelových.

Borek Bubela byl prvním českým sekretářem naší legace roku 1919. Jeho žena Lila byla mou osobní sekretářkou a učila mne česky. Jejich manželství bylo stupínkem k úspěšné kariéře, neboť Borek odešel z legace a nastoupil na místo v Anglo-československé bance a později si svou dobrou práci vysloužil odpovědné místo u největší uhelné firmy v Československu. V době mého příjezdu roku 1947 byl uhelným odborníkem svého státu a byl právě mimo Prahu na úřední cestě. On i jeho paní byli velmi nakloněni Britům, Lila dokonce vášnivě, a jejich tři pěkní chlapci byli vychováni skoro jako Angličané.

Ústup z Prahy

Lila byla nejpesimističtější ze všech Čechů, s kterými jsem se setkal. Varovala mne vážně před oficiálním optimismem. Komunisté, pravila, mají v rukou všechny klíčové posice ve vládě a mají pod kontrolou tajnou policii. Je-li i pravda, že ztrácejí přízeň voličstva, jsou nicméně důkladně organisováni a mají skrytá skladiště zbraní. Ostatní strany nejsou tak organisovány a nemají prostředků odraziti komunistický útok, dojde-li k němu. Fysická moc, tvrdila, je již v rukou komunistů. Bála se o své syny. Postavení jejího muže visí na vlásku, řekla mi.

Vzala mne do Stavovského divadla na *Oblak a valčík*, válečnou hru od Ferdinanda Peroutky, skvělého žurnalisty, který ztrávil čtyři roky v německém koncentráku a byl zuřivým odpůrcem komunistů. Po komunistickém puči v únoru 1948 podnikl odvážný útek do Londýna a nyní je ve Spojených státech.

Hra je pochmurná, nemá zřejmé morální tendence a skládá se z řady drásavých válečných obrazů. Jeden z nich líčí scénu před pražskou věznicí, u které dvě české ženy truchlivě čekají v naději, že uvidí obličejе manželů v okně. Několik scén líčí život v celách koncentračních táborů, jiná zas předvádí Čecha, který přijímá kněze před popravou, a jiná podává portrét gestapáckého surovce, který terorizuje žida a nutí ho zpívat antisemitskou písničku. Nejnapínavější a nejhroznější výjev je studie českého intelektuála, který se dověděl, že nacisté vypátrali jeho spojení s podzemím, posílá pro

Ústup z Prahy

svého doktora a prosí, aby mu dal jednu a posléze ze strachu, že ho v posledním okamžiku přepadne zbabělost, naléhá na lékaře, aby mu jed vstříkl do žil.

Poslední scéna se odehrává v místnosti Gestapa v severním Německu. Dva nacističtí důstojníci se právě dovídají z radia, že britské vojsko obsadilo Hamburk a Brémy a že jsou velmi blízko. Oba důstojníci zují vysoké boty v naději, že nebudou poznáni. Mladší odejde do vedlejšího pokoje a tam se zastřelí. Starší zůstane. Venku se ozve hluk a dovnitř vpadnou dva angličtí důstojníci a později dívka z A.T.S. Hrají na gramofon desku »Modrého Dunaje« a tančí. Německý důstojník se šklebí.

V každém výjevu byl buď oblak nebo melodie »Modrého Dunaje«. Ačkoli by ta hra nudila londýnské obecenstvo, mne silně zaujala. Rozhodně uchvátila české publikum, které setrvalo v tichu celý večer, ale hlaholilo, když se objevili na scéně angličtí důstojníci.

Posledního večera v Praze jsem vzal paní Bubelovou na večeři na Barrandov do přepychového restaurantu s terasami na vysokých skalách nad Vltavou. Mimochodem řečeno, Barrandov byl plný Angličanů a Američanů, z nichž téměř všichni byli členy diplomatického sboru. Jejich přítomnost vyprovokovala paní Bubelovou k silné poznámce:

»Co všichni dělají?« ptala se. »Můj muž šel nedávno na britské velvyslanectví, a když přišel domů, řekl: za Sira George Clarka nás bylo jenom sedm a byli jsme

Ústup z Prahy

vážená a reprezentativní legace. Teď to tom vypadá jako u Selfridge.«*

Ve skutečnosti však bylo britské velvyslanectví u Čechoslováků velice oblíbené, protože jeho personál byl malý u srovnání s nadpočetným personálem sovětského nebo amerického velvyslanectví. Jan Masaryk mi jednou řekl, že bychom byli ještě populárnější, kdybychom tam měli méně lidí. Paní Bubelová však měla přece do jisté míry pravdu, protože zákon snížené rentability platí možná ještě neúprosněji pro velikost diplomatického štábu než pro národohospodářské zjevy.

Po komunistickém puči v únoru 1948 Bubelovi brzy unikli a já byl rád, že jsem jim mohl urychlit příjezd do Anglie. Nyní jsou v Peru, kde vyvinuli statečné a zdárné úsilí začít nový život. Nemohl bych se ovšem o nich zmíniti, kdyby byli ještě v Československu.

Většinu svého času jsem přirozeně strávil s Janem Masarykem. Dal si velice záležet na tom, aby se mi návštěva vydařila. Snad si uvědomoval, že to bude má poslední návštěva. Cítil jsem se k němu zajisté ještě těsněji poután za tohoto krátkého pobytu než za všechna léta, po která jsem ho znal.

Zejména na jeden week-end si obzvláště pamatuji. Začal sobotou 17. května. Měli jsme jenom jeden oficiální závazek: čaj u presidenta a paní Benešové v Lánech, jejich úředním venkovském sídle, 40 km na zá-

* *Velký obchodní dům v Londýně.*

Ústup z Prahy

pad od Prahy. Hned po obědě jsme vyjeli s Janem sami na dlouhý výlet. Napřed jsme jeli do Lidic nebo lépe řečeno tam, kde Lidice bývaly, neboť po vsi nezbylo ani památky. Němci ve své zběsilosti nad zavražděním Heydricha, brutálního nacistického protektora Československa, nejenom postříleli všechny muže ve vesnici, nýbrž nenechali ani kámen na kameni včetně starého vesnického hřbitova. Když jsme stáli na zvlněném úhoru, viděli jsme příbuzné mrtvých, jak hledali hroby, stavěli na ně dřevěné křížky a zdobili je květy. Pod svahem je společný hrob obětí nacistické sveřeposti, označený trojjazyčným nápisem, rusky, česky a anglicky. Toto travnaté prostranství bylo jako květinový záhon. V jeho čele stál vysoký dřevěný stžár, který čeští dělníci začínali odstraňovat, aby uvolnili místo pro trvalou kamennou desku. Onen památník zřídili sovětští vojenští činitelé, kteří vyslali jednotku pod vedením plukovníka s tímto úkolem, sotva vstoupili do Prahy. Také zde pomohli Američané k úspěchu sovětů tím, že nepřišli osvobodit Prahu.

V době naší návštěvy byla za památníkem nevkusná dřevěná tribuna pro komunistické řečníky. Jan mi řekl velmi pevně: »To dám odstranit, kdybych měl přijít o místo.«

Můj dojem z Lidic, které ani před zničením nebyly krásné, byl deprimující. Jan byl hluboce pohnut a nepromluvil ani slova, až jsem zamumlal, jací surovci a hlupci byli nacisté.

Ústup z Prahy

»To bych také řekl,« pravil Jan mírně. »Byl jsem v té době ve Spojených státech a k ničemu to nevedlo. O Československo se nikdo nezajímal. Potom přišly Lidice a Československo bylo zas na mapě.«

Z Lidic jsme jeli do vesnice Lán, která se pestřila kvetoucím bezem, a zastavili jsme se na vesnickém hřbitově, kde je pochován Tomáš Masaryk. Je tam pokojné, venkovské ovzduší. Masarykův hrob je malý travnatý čtverhran vybíhající od zdi zarostlé listím. Není na něm ani kamene ani kříže ani desky; prostě nic, co by hlásalo, že je to hrob Masarykův, mimo věnce, některé povadlé, některé ozdobně opentlené s jmény dárců, a malé kytičky polního kvítí, které milovníci Masaryka nosívali denně. Toho odpoledne nebylo na hřbitově nikoho kromě hrobníka. Jan ho odvedl stranou, položil mu ruku na rameno a požádal ho přátelsky, aby odklidil zvadlé věnce co nejrychleji a nejdiskretněji. »Můj otec,« pravil, »nenáviděl všecku parádu, hlavně vlajky a pentle. Měl rád všechno jednoduché.« Hrobník, prostý venkovan, plně pochopil tuto žádost. Viděl jsem, že zbožňoval Jana, který byl sám srdcem venkovan a býval v nejlepší míře ne mezi českou buržoasií, nýbrž mezi vesnickým lidem.

Dále jsme šli do lánského zámku, v kterém jsem nebyl patnáct let. Bylo už později, než hodina, na kterou nás Beneš pozval, ale Jan na sebe nedal pospíchat, a nežli mne uvedl k prezidentovi, zašel se mnou nahoru do pokoje, kde jeho otec zemřel. Byl to veliký pokoj

s okny na obě strany a okouzující vyhlídkou do parku a lesů. Na stole naproti posteli byl odlitek Masarykovy hlavy a ruky. Jinak bylo vše přísně jednoduché. Vzpomínám si jenom na police na knihy. Byly obyčejné, skoro ošklivé a hodily se spíše do studentského pokoříku než do presidentova bytu. Ale Tomáš Masaryk byl prostý člověk a presidentský úřad ho nezměnil. Rád pracoval a bydlil v jednom pokoji a Jan, který ho miloval a uctíval jeho památku, ho v tom napodobil.

Řekl mi, že Němci za okupace se nedotkli ložnice jeho otce a nikde neodstranili jeho podobizen. Ani Hitler mu nikdy neklnul ani se o něm v jediné řeči nezmínil.

Dnes Klement Gottwald, nynější pán na Lánech, dal roznést na kusy Masarykův pokoj: Masarykovi byli slušní lidé, ale proti komunismu slušnost nestačí, jak případně napsal A. J. P. Taylor.*

Sešli jsme dolů, kde nás čekal zdánlivě neúnavný Beneš, plný politiky a plný plánů.

»Měl jsem pro vás koně, abyste se projeli parkem,« pravil hned. Vysvětlil jsem spěšně, že jsme měli trápení s pneumatikou. Teď jsem věděl, proč se Jan cestou tak loudal, a byl jsem mu za to vděčen. Jeho jezdecké dny byly ty tam a moje též.

Beneš se mne vyptával na mou rozmluvu s Gottwaldem, a když jsem mu ji stručně vypověděl, mnul si

* *Přední soudobý britský historik.*

Ústup z Prahy

ruce. »Právě tak, jak jsem čekal,« řekl. »Gottwald není špatný. Je korektní, rozumný a nepoměrně lepší než Fierlinger.«

V tom vpadl do řeči Jan a vypravoval Benešovi s velkým požitkem, jak Fierlinger na sebe uvalil komunistický vztek řečmi ve prospěch Západu, když byl nedávno v Anglii.

Fierlinger, který byl jediný člověk, jehož, jak myslím, Jan opravdu nenáviděl, vděčil za svou celou kariéru Benešovi. Jako velvyslanec v Moskvě zradil svého dobrodince za války intrikami s Gottwaldem. Jako předseda vlády po osvobození zase pracoval proti Benešovi. Po třetí mu nachystal zradu, když komunisté provedli puč v únoru 1948. Jako sociální demokrat vyvolal rozkol ve straně a dodal puči zdání legality tím, že zajistil komunistům podporu své frakce.

Ještě jednou jsem naslouchal Benešovi, jak nás znovu prováděl oblastí politiky. Probral více méně tatáž témata jako prve. Vyslovil touž důvěru v budoucnost. Když skončil, řekl mi vážně:

»Dejte nám řádnou možnost na mezinárodním poli, a my se z toho dostaneme. Ale vyříd'te panu Edenovi, vyříd'te Siru Orme Sargentovi, že každá minuta byla těžká práce — nejtěžší práce, jakou jsem kdy dělal.«

Zdálo se, že mu svědčila. Byla to zřejmě těžká práce, neboť dalšího rána měl vyjeti na čtyřdenní zájezd po západních Čechách. Zahrnoval první návštěvu od roku 1938 jeho rodišti Kožlanům. Věděl jsem, že bude

Ústup z Prahy

triumfální. Věděl jsem též, že se nebude šetřit. Tázal jsem se v duchu, jak dlouho vydrží to přepínání.

Vyprovodil nás ke dveřím a slunce ozářilo jeho šedivé vlasy a jeho potutelně smutný úsměv na rtech. Cítil jsem instinktivně, že ho vidím naposled.

Zpáteční cestou do Prahy jsme minuli les, kde jsem si všiml slov »Naši spasitelé«, napsaných ohromnými písmeny na domovní zdi. Zbytek byl smazán. Ptal jsem se Jana: »Co to pro pána znamená? Máte tu Armádu spásy?«

Jan pravil trpce: »To je jeden z nápisů, které vesničané čmárali na zdi na uvítanou Pattonovým vojákům na cestě do Prahy. A když nepřišli, zase to smazali. Takových ještě uvidíš.«

Týž večer sezval Jan společnost na mou počest a otevřel své přijímací pokoje. Bylo nás všeho všudy šestnáct a mezi hosty byli Hurbanovi, Ferdinand Peroutka s paní, Kopta, také dobře známý český spisovatel, Sir Philip Nichols, náš velvyslanec, který se právě týž večer vrátil z dovolené, Olga Scheinpflugová, vdova po Karlu Čapkovi, a Marie Davenportová, slavná americká autorka románů, která měla horoucně ráda Čechy a byla oddána Janovi.

Buffet byl výtečný, vodky habaděj i jiného alkoholu. Zábava s počátku vážla, ale hosté zosnovali spiknutí, takže se konečně rozproudila. Trvali na tom, že musím dostat Jana k pianu. Říkali, že ho opustila bý-

Ústup z Prahy

valá veselost a že už nehraje. Má návštěva v Praze je prý k tomu skvělou příležitostí. Po delší době a značné dávce vodky jsem ho odvedl k pianu, ale jak jednou začal, hrál přes hodinu.

Byl ještě pod dojmem vzpomínání na svého otce a začal molovými slovenskými melodiemi, které tak dobře odpovídaly jeho náladě. Potom zpíval s paní Urbanovou hodně českých a slovenských národních písní v naříkavém tesklivém tónu, a jak zpívali, slzy mu vyhrkly do očí.

Janovy náhlé a jímavé změny nálady mne vždy uchvacovaly. Skoro v každou dobu dovedl obrátiti slzy v rozpustilý smích a naopak v několika vteřinách. Tak tomu bylo i onen večer. Jako by se byl za sebe zastyděl, spustil nejdivočejší ruské pijácké písničky a my jsme se všichni bujně přidali. S dramatickým instinktem rozeného herce si nechal nejlepší na konec. Před několika dny byl v Praze Prokofjev a Jan, který hrál a improvisoval tak dobře, že dovedl karikovati kteréhokoli skladatele, provedl nádhernou imitaci. Začal velkolepým hromovým rámusem v basu a ptačím švitořením ve vysokých polohách. Náhle se usmál. »A teď něco melodického,« řekl a zahrál několik taktů. Najednou začal předstírat, že se velmi polekal, zdvihl levou ruku, kousl se do malíku, ohlédl se bázkivě a zašeptal: »Ne, ne, to Stalin nedovolí!« Paže letěly vzhůru, obě ruce dopadaly jako těžká kladiva a tak vpadl do finale kakofónních disharmonií. Byla to vý-

Ústup z Prahy

tečná parodie, která zapadla přesně do noty politickým názorům jeho přátel.

V jednu hodinu ráno chtěli hosté jít domů, ale Jan je zdržel. Měl pro nás překvapení: horké párky s křenem a francouzskou hořčicí. Párky přišly ve dvou ohromných stříbrných mísách s vařící vodou. Popadli jsme vidličky, vybírali párky a požitkářsky si pochutnávali. Po mnohá léta jsem neviděl Jana tak veselého a opravdu bezstarostného.

Když hosté odešli, vysedávali jsme s Janem skoro až do tří a mluvili téměř o všem mimo politiku. Byl to sice podivuhodný večer, ale nebyl právě nejlepší přípravou na namáhavý den, který jsme měli před sebou. Nebyl to konec week-endu. V neděli, které jsme se už takto dočkali, měl Jan mluvit na velkém slovanském táboru lidu na památku jihočeských partyzánů, kteří padli v zápase proti nacistům. Měla to být, jak mi Jan řekl, skoro úplně komunistická manifestace a vesnice Mnich, kde se měla konat, byla přes 100 km od Prahy.

V neděli ráno jsme s Janem vyjeli z Černínského paláce brzy po deváté, zastavili se pro Marcii Davenportovou v jejím hotelu a vydali se na dalekou cestu. Nad Prahou ležel těžký povlak kouře a nepříjemně mrholilo. I Slované mohou být zmoženi. Jan byl unaven, deprimován a nemluvil.

Věděl jsem, že se obzvlášť nepřipravoval na svou řeč, ale po návratu z Lán právě před příchodem hostí našel na stole balíček. Byla v něm bible s poznámkami

jeho otce. Tomáš Masaryk ji kdysi dal dr. Šámalovi, svému kancléři a vůdci českého podzemního hnutí za první světové války. Za druhé války nacisté zatkli Šámala a umučili ho v Berlíně. Hlavně Janovým úsilím byl nalezen jeho popel a přivezen do Prahy několik dní před mým příjezdem. Paní Šámalová z vděčnosti poslala bibli Janovi. Otevřel ji nazdařbůh, začel se na okamžik a potom vyskočil: »Už mám text pro svou zítřejší řeč,« řekl mi.

Když jsme byli za Prahou, krajina byla čím dál tím krásnější, a když jsme dojeli do Tábora, přestalo pršet. V tomto starém husitském městě nám Sdružení partyzánů připravilo bohatý oběd. Náš hostitel byl velký, zjevně rychle zestárlý muž s krásně pěstovanými rukama. Jeho černý oblek vypadal, jako by pocházel z londýnské Savile Row. Byl nesmírně přívětivý. Byl jsem překvapen, když mi Jan zašeptal, že je komunist, typicky ulízaný měšťák, který vstoupil do strany pro osobní bezpečnost a kariéru.

Při obědě jsem hovořil se skutečným komunistou, mladším mužem, který ztrávil tři roky v nacistickém koncentráku. Ptal jsem se ho, jak s ním nakládali. Ukázal mi své zuby. Byly umělé a skoro všechny zlaté. Gestapáční gentlemani mu ty pravé vyrazili.

Po obědě jsme se rozjeli v procesí aut na tábor lidu. Slunce svítilo, a když jsme dojeli do vesničky Mnichu, viděli jsme v dálce shromaždiště. Mělo velkolepý rámec. Památník, který měl být odhalen, byl zahalen

Ústup z Prahy

černou látkou a stál na malé plošině uprostřed svahu zvlněného kopce. Na velkém travnatém čtyřhranu bylo tu shromážděno přes 20.000 lidí: venkovský lid v národních krojích, legionáři z první světové války, vojsko, důstojníci a vojenské kapely a diplomatictí zástupci Sovětského svazu, Polska, Jugoslaviie a Bulharska. Komunistický živel byl silný. Marcia Davenportová a já jsme byli jediní Neslované v celém shromáždění.

Po pravé straně památníku byla dlouhá lavice pro vdovy a matky padlých. Na levo bylo malé lešení s řečnickou tribunu. S lešení byl okouzlující pohled na širou krajinu s lukami, obilnými lány, vlnícími se pahorky se zalesněnými vršky. V dalekém pozadí se rýsovala modrá linie Ratibořských Hor.

Zaujali jsme místa v druhé řadě hned za slovanskými velvyslanci. Jan byl nervosní jako polekané štěně, ustavičně sebou vrtěl a stále mne žádal o cigarety. Jeho řeč byla na programu dosti pozdě, takže jsem měl nazbyt času pozorovati a poslouchati různé komunistické orátory.

Největší »eso« byl Rudolf Slánský, tehdejší generální sekretář československé komunistické strany, který však nyní jako Clementis propadl čistce, byl zbaven svého vysokého postavení, osočen jako zrádce a ovšem jako agent Západu je vězněn nebo mrtev. Byl jsem mu představen na tribuně před řečí. Byl to muž vzpřímený, plavovlasý, který svýma planoucíma očima

a hubeným vzezřením fanatika na mne učinil dojem člověka, jehož bezúhonnost a víra jsou nad pochybnost. Ani nevěřím, že by byl v jakémkoli ohledu zrádcem své věci. Byl však hlavním soupeřem Gottwaldovým a v komunistické diktatuře není místa pro dva »šéfy«.

Když povstal k svému projevu, stál rovně jako svíce a sypal své tirády na veliké posluchačstvo drsným úsečným hlasem. Při první zmínce o Jugoslavii se zvedl ohlušující potlesk a část davu začala skandovat »Ti-to, Ti-to« v témž mechanickém rytmu, v němž fašisté při pochodu udržovali tempo ustavičným Du-ce, Du-ce. Jugoslaviie byla tehdy komunistický stát a Tito miláček komunistických bohů! Československo byla svobodná demokracie aspoň podle povrchního zdání.

Většinou však vyslechli lidé Slánského mlčky a největší potlesk sklidil, když zakončil obvyklým heslem: »Ať žije president Beneš!« Slánský, jako všichni komunističtí řečníci, se dopustil vážné chyby tím, že pronesl ostrou politickou řeč na schůzi, kterou střízlivý dav považoval za vzpomínku na mrtvé.

To byla velká výhoda pro Jana, který pozbyl poslední známky dřívější nervosity, když vstoupil na tribunu. Začal pomalu. Řekl, že je ministr bez strany. Někdo by mohl říci, že je nad stranami. Ale může je ujistit, že je hodně moc pod stranami. Lidé se smáli a hlasitě tleskali. Po smíchu se ukázaly slzy, když mluvil o dvou tisících jihočeských vlastenců, kteří zemřeli za vlast. Mluvil prostě a od srdce.

Ústup z Prahy

Na lavici pro vdovy a matky dvě staré ženy tiše a bez ustání plakaly. Pod tribunou byla skupina venkovských dívek, jejichž pestré národní kroje tvořily kolem Jana barvitý kruh. V jasném slunci jsem pozoroval jednu hezkou dívku, jejíž oči byly na něho zbožně upřeny. Její tvář byla proměněna vírou, jakou bývá vidět u poutníků v Lourdech.

Potom mluvil o všeslovanské manifestaci. Vzdal jí svůj hold. Kdykoli byla válka, pravil, doplatili na ni Slované. To už se nemá a nesmí stát. Vyložil dále, jaké musí být slovanské bratrství. Musí pracovat pro dobro, ne pro zlo. Jeho úhelným kamenem musí být láska. Nesmí být bojovného štvání, nesmí být nenávisť. Potom citoval verš ze Šámalovy bible o milosrdenství a pokoře. Mluvil o lidském bratrství a Spojených národech. Ještě jednou se zmínil o mužích, kteří zemřeli, aby druzí mohli žít. Na konec jim připomněl, že se musí »makat« — čímž myslil pořádně pracovat, a doprovázel toto povzbuzení pádými pohyby celého těla — a sedl si.

Když byla slavnost skončena zpěvem slavnostního chorálu »Kdož jste Boží bojovníci«, lid se k němu valil a Marcia Davenportová a já jsme ho s největší námahou následovali k jeho vozu. Jeho triumf byl dokonalý. Ostatních řečníků si nikdo nevšiml a v každé vsi cestou z Mnichu do Tábora vycházeli venkované ho pozdravit. Pro všechny měl úsměv a žert.

Za dlouhé jízdy z Tábora do Prahy byl jako vymě-

Ústup z Prahy

něn. Zdálo se, že ve svém rozjaření pozbyl dřívější únavy a cestou domů nás častoval přívalem anekdot, vzpomínek a poněkud kluzkých historek. Kdybych ho nebyl tak dobře znal, nebyl bych věřil, že to byl týž člověk, kterého jsem udržoval v náladě cigaretami před jeho řečí. Když jsme dojeli do Černínského paláce, byl Jan už zase naprosto vyčerpán. Abych zaokrouhlil jeden z nejpernějších week-endů svého života, šel jsem do divadla.

KAPITOLA V.

DLOUHÉ RUCE MOSKVY.

»Nikdo, kdo přemýšlí o podmínkách, za nichž by byla ustavena ruská universální monarchie, nebude překvapen nade mnou, jestliže na to hledím jako na nevýslovné zlo, nezměrné neštěstí bez konce... Neznamenaloby to nic jiného než násilný převrat, úplné ujařmení a zotročení veškeré vzdělané Evropy, potlačení a udušení všech svobodomyslných a vznešených myšlenek a snah lidského pokolení.«

F. PALACKÝ.

Opustil jsem Prahu s melancholickou předtuchou, že už ji neuvidím. Byl to instinktivní pocit. Málo jsem tušil pohromy, které měly přijít tak brzy. Vlastně mé dojmy, které jsem vrhl na papír dlouhou cestou domů, nebyly docela pesimistické. Viděl jsem velký počet lidí smýšlení všech barev, a byly-li naděje a obavy z budoucna stejnoměrně rozděleny, mezi nekomunisty vládla všeobecná shoda, že situace je mnohem lepší než po osvobození.

Buržoasní živly nebyly nijak zakřiknuty. Jejich noviny byly svobodné a útočily prudce na komunisty. Vtipy na komunisty byly v čirém oběhu a vypravovalo se mnoho anekdot o paní Gottwaldové, která jakožto choť předsedy vlády našla buržoasní zalíbení v pěk-

ných šatech, dobrém jídle a dobrém víně. V době mé návštěvy kolovaly dvě z jejích domnělých »perel«. Při nějaké příležitosti navštívila galerii obrazů a popletla si malíře obrazů s mladým českým umělcem, který ji prováděl. Přišla domů a pověděla přátelům: »Dnes jsem se seznámila s roztomilým mladým malířem. Jmenuje se Rembrandt.«

Její formální obědy, při nichž se podával koňak v ohromných zvonovitých sklenicích, zavdaly látku k druhé historce. Při takové příležitosti v přítomnosti významných hostů prý zašeptala číšníkovi, když se jí chystal nalít: »Dneska nedolévejte do vrchu, Jiří, máme cizí diplomaty.«

Jan Masaryk mi řekl, že to jsou skoro jistě smyšlenky, ale že vystihují její charakter.

Gottwald sám byl vážen a považován za spolehlivého, a co mne nejvíce znepokojovalo, bylo přesvědčením jak Benešovým, tak Janovým a nepochybně mnoha jiných, že se Čechům ze všech národů nejméně podobá, že by přijali komunismus, a že čeští komunisté nejsou jako jiní komunisté.

Celkovou situaci případně vystihl P. Riquet, slavný francouzský kazatel z Notre Dame, který asi v té době navštívil Československo.

Po návratu do Paříže se ho žurnalisté vyptávali:

»Jak reagují Češi na režim?«

»Jako obyčejně, když je zle. Někteří jsou pesimisté a někteří optimisté.«

Ústup z Prahy

»Dají se snadno rozeznat?«

»Ano, to je velmi jednoduché. Pesimisté se učí rusky a optimisté anglicky.«

Já jsem přijal názory britského a amerického vel-vyslance, že ačkoli přítomnost je značně lepší minulosti, budoucnost záleží z velké míry na zdravotním stavu presidenta Beneše. Podle jejich mínění byl jediná osobnost, která dovede vyvésti Československo z nesnází. Viděl jsem Beneše na vlastní oči. Jako vždy příliš pracoval. Byl však dobré mysli a jeho energie se zdála neztenčena. Nebyl jsem zbytečně znepokojen.

Větší starosti mi vlastně působilo zdraví a duševní stav Jana Masaryka. Politicky sice nebyl tehdy bez nadějí. Báł se Rusů a nedůvěřoval jim. Postoj Američanů ho dráždil, ačkoli byl sám napolo Američan a dobře jim rozuměl. Tolik se snažili pomáhat, ale tak často to dělali špatně. Přece však více méně věřil, že Československo je v bezpečí, a byl zcela jist, že to jde s komunisty s kopce a že v příštích volbách ztratí mnoho mandátů. Řekl mi, že to s nimi umí, a nejednou jsem toho byl svědkem.

Jeho popularita mezi vlastním lidem byla nesmírná. V mé přítomnosti pravil Benešovi: »Nejoblíbenější člověk ve státě jste vy; já jsem druhý a David (tehdejší předseda sněmovny) třetí, ne Gottwald.« V srdci však věděl, a řekl mi to v soukromí beze stínu aro-

Ústup z Prahy

gance, že on je na prvním místě v srdcích lidu. Jsem přesvědčen, že to byla čirá pravda.

Kromě toho, že nenáležel k žádné politické straně, bylo jeho hlavní slabostí jakožto politika, že nedovedl říci ne. Dával více slibů, než kdo mohl splnit. Snažil se ze všech sil je dodržovat a prostí lidé, kteří k němu chodili se svými starostmi, nikdy neodcházeli s prázdnou. Jeho den však nebyl dost dlouhý, aby mohl každého uspokojit. Začínal se časně ráno v jeho ložnici, kde telefon zvonil od osmi hodin. Někdy měl tak napilno, že se do dvanácti hodin nemohl obléci. Potom se začínal dlouhý koloběh návštěv a porad, který trval celý den a polovinu noci.

V době, kdy jsem byl u něho, měl Jan důkladnou lékařskou prohlídku, jejíž výsledek, jak mi řekl, byl uspokojivý. Ať zněl lékařský výrok jakkoli, věděl jsem nejen, že Jan byl unaven, nýbrž že i míval každé ráno trýznivý katarální kašel. Měl velikou rezervu fyzické i nervové energie a dosazoval z ní příliš neomezeně. Na veřejnosti nikdy nedával najevo podráždění, a ať byl sebevíce unaven, jeho osobní kouzlo, jemuž málo lidí odolávalo, vždy působilo. Uměl nadiktovat řeč v pěti minutách — slyšel jsem, jak diktoval řeč pro českého delegáta, který hned odjížděl na mezinárodní konferenci rotariánů do Chicaga. Byl to skvělý výkon, protože měl vždy co originálního říci nebo uměl dát originální pointu všednímu rčení. Ale trpěl-li kdo fyzickým a nervovým vyčerpáním, byl to Jan v létě 1947.

Ústup z Prahy

Viděl jsem ho bez masky, když ho těžce svírala melancholie, kterou trpívali skoro všichni Masarykovi, a řekl mi docela upřímně: »Kdyby Pánbůh dal a já se toho všeho mohl zbavit.«

Věděl jsem, že to je jen polovina pravdy, ačkoliv myslil vážně, co řekl. Pracoval dále, protože to považoval za svou povinnost k vlasti a k svému otci. Byl jsem též jist, že se stal velikou veřejnou osobností na mezinárodní scéně a že by mu bývalo zatěžko ji opustit, a že by býval proto nešťasten. Jako každý, kdo náleží veřejnosti, zřídka z ní odchází bez lítosti.

A přece téměř poslední slova, která ke mně v Praze promluvil, se týkala Winstona Churchilla, jemuž se velice podívoval, ačkoli politicky sympatisoval s Labour Party.

»Není to divné,« řekl mi, »jak politikové nikdy nevědí, kdy odejít. Napřed to byl Lloyd George a teď Winston.«

Pokračoval: »Winston mne za války pozval do Chequers a při řeči najednou se mne ptá: „Tak co myslíte, Masaryku, že bych měl po válce dělat?“«

»Já jsem mu na to řekl: „Doufám, Sire, že o ní napíšete své memoáry.“

Winston na mne jako bleskem: „A to je všechno, co mi radíte?“

Vysvětlil jsem honem, že to je jenom jedna možnost.«

Myšlenka na resignaci a útěk Jana nikdy úplně neopustila. Když jsem byl u něho v Praze poslední večer,

Ústup z Prahy

pozval Marcii Davenportovou a mne k sobě na cocktail před oficiálním obědem. Z čista jasna řekl klidně:

»Se mnou už to takhle dál nejde; já nesnesu lidi. Já mám rád tebe a tebe,« pokračoval a ukazoval na nás po řadě, »ale jinak stojím o velmi málo lidí.«

Když došlo k obědu, nikdo neměl tušení, že ho na světě něco trápilo.

My Britové jsme nebyli v Praze neoblíbeni, jak jsem zjistil. Trpká vzpomínka na Mnichov sice zůstala, ale byla mírněna oporou, kterou jsme poskytli československé vládě v Londýně a tisícům československých uprchlíků, kteří našli v Britanii vlídné přijetí a útočiště. Osvobozovací hnutí vyšlo z Londýna v době, kdy komunističtí vůdcové seděli v Moskvě, podporovali pakt mezi Ribbentropem a Molotovem a odsuzovali válku jako imperialistický podnik britsko-francouzský. Nekomunisté byli hrdi na československé letce, kteří bojovali po celou válku v královském letectvu. Nade vše však si přáli, abychom byli silní. Viděli, jak nepřipraveni jsme byli r. 1939. Rusů se báli. Doufali, že budeme dost pevní, kdyby nastalo nebezpečí, abychom odvrátili další Mnichov, tentokrát v podobě Stalinova diktátu.

I před válkou bylo Československo evropská demokracie s nejmenším kontrastem mezi bohatstvím a chudobou. Čechoslováci většinou sympatisovali s politikou britské dělnické strany a měli nedůvěru k některým konservativcům, kteří, jak cítili, neměli Československo

Ústup z Prahy

rádi a byli podle převládajícího mínění odpovědni za Mnichov. Tyto sympatie byly ještě silnější r. 1947, kdy zásada rovnosti ve státě se stala téměř praxí. A přece nejpopulárnějším cizincem této doby byl Winston Churchill, a to nejenom u nekomunistů, kteří tehdy představovali asi sedmdesát procent národa. Jan Masaryk mi vypravoval, jak krátce před mým příjezdem mluvil na velké komunistické schůzi v Praze. Řekl jim: »Já třeba vždy nesouhlasím s dnešní politikou Winstona Churchilla, ale tvrdím na tomto místě, že za vítězství ve válce a za své vlastní osvobození dlužíme Winstonu Churchillovi víc než komu jinému.«

Komunisté, jak řekl Jan, provázeli jeho slova horoucím nadšením.

Sám jsem se přesvědčil na vlastní oči o oblíbenosti Churchillově. Když jsem byl poslední den v Praze, zašel jsem do Topičova knihkupectví dát si poslat domů hezkou řádku knih, které jsem tam koupil. Když jsem vcházel, celá jedna výkladní skříň byla právě upravována. V pozadí byla natažena ohromná stuha s nápisem: »Druhý svazek Churchillových řečí.« Skříň byla vyplněna výhradně českými překlady Churchilla. Užasl jsem nad počtem výtisků a zeptal jsem se obchodvedoucího: »Za jak dlouho prodáte ty svazky?«

»Za tři dny budou rozebrány.«

Po celou dobu pobytu ke mně chodil proud návštěvníků. Většinou to byli mladí lidé, kterých jsem dosud neznal. Téměř všichni se rozplývali vděčností k Bri-

Ústup z Prahy

tanii. Jedna schopná žurnalistka, slečna Bernášková, která psala do bývalých novin Karla Čapka, ke mně hodinu mluvila nejplamennějšími slovy o obnově Československa a hrdinném díle Beneše a Jana Masaryka. Mluvila s obdivem a očividnou upřímností. Dnes píše nejlítější komunistickou propagandu proti Západu, ale dělá-li to z přesvědčení nebo pro chléb vezdejší, nemohu říci. Mluvil jsem i s jinými, kteří zůstali pevní, ale jejich jména musím zamlčet, abych jim neublížil.

Ačkoliv jsem tolik toužil vidět zase Prahu, má návštěva mne naplnila více lítostí než blahem. Povolil jsem prudkému stesku, ale plamen už jen chabě plápolal. Praha vypadala skoro stejně, ale nebyla to moje Praha. Domy, v kterých jsem bydlíval, byly nyní obývány cizími lidmi. Ještě horší bylo, že přátelé mých mladých dnů zmizeli. Mnozí byli mezi 250.000 Čechoslováky, kteří zhynuli nacistickou persekucí, a ti tvořili elitu československé inteligence. Praha byla nyní plná duchů.

Po mém návratu do Britanie se události v Československu valily rychle. Generál Marshall již vytýčil svůj plán americké pomoci a evropské státy byly pozvány na konferenci do Paříže, aby mohl být uveden v praxi. 4. července 1947 se sešla československá ministerská rada v čele s Klementem Gottwaldem, tehdy předsedou vlády, a na návrh Jana Masaryka pozvání přijala. Rozhodnutí bylo jednomyslné a nikdo neplýtlval čas debatou.

Ústup z Prahy

Pět dní nato jela do Moskvy československá politická delegace, v níž byl Gottwald, dr. Drtina a Jan sám, na oko na poradu se sovětskou vládou o chystané smlouvě franko-československé. Příští den přinesl hromovou ránu z Moskvy. Stalin zakázal československé vládě účast na pařížské konferenci. Gottwaldovi řekl, že přijmout pozvání by bylo nepřátelským činem proti Sovětskému svazu.

Jan se vrátil otřesen. Později mi řekl: »Do Moskvy jsem jel jako zahraniční ministr samostatného suverénního státu; vrátil jsem se jako lokaj sovětské vlády.«

Týž měsíc v červenci dostal Beneš první záchvat mrtvice. Ačkoli byl tajen před veřejností, čeští komunističtí ministři byli o všem dobře zpraveni a ze strachu, aby neprohráli příští volby na jaře r. 1948, začínali připravovat plány, aby udrželi moc za každou cenu. První předzvěstí, že se něco chystá, byla aféra »dárkových« zásilek. 11. září r. 1947 tři vůdci nekomunističtí ministři, dr. Zenkl, dr. Drtina a Jan Masaryk, obdrželi poštou záhadné bedničky, které obsahovaly pumy. Bohudíky jedna bednička byla otevřena úředním znalcem. Nebylo obětí a oni tři ministři byli varováni. Z viny byli jasně usvědčeni komunisté, kterým však se podařilo mařit a zdržet úřední vyšetřování.

Mezitím komunističtí vůdcové, kteří měli v rukou tajnou policii, »odhalili« spiknutí na Slovensku, kde komunistické posice byly nejslabší. Na základě nejcha-
trnějších důkazů se jim podařilo oslabit zastoupení slo-

Ústup z Prahy

venských demokratů, největší strany Slovenska, a reorganisovat slovenský sbor pověřenců podle vlastní chuti. Tento malý puč byl zkouškou na únorový *coup d'état* r. 1948.

* * *

Onoho léta jsem slyšel mnoho o Janu Masarykovi, ale málo od něho. Vlastně jsem obdržel od své návštěvy jen jeden spěšně načrtaný vzkaz, v němž mi děkoval za mé vysílání, neboť jsem po návratu z Anglie přijal pozvání B.B.C., abych týdně mluvil k Čechoslovákům, kterýžto úkol jsem plnil bez výjimky, ať jsem byl kdekoli. Koncem září Jan jel do New Yorku, aby zastupoval svůj stát na schůzi Spojených národů v Lake Success. Vždy mne mrzela jeho častá nepřítomnost, způsobená cestami na mezinárodní konference. Jeho účast na schůzích byla dvojsečná, neboť jeho delegace hlasovala téměř automaticky se sovětskou, a třeba ho měli Angličané a Američané rádi, věděl jsem, že někteří nerozumějí jeho svízelné situaci. To, že často nebýval doma, umožnilo komunistům nasadit vlastní pochopy do československého ministerstva zahraničí. Podzimní zasedání Spojených národů se táhlo skoro do nekonečna a tázal jsem se v duchu, kdy se Jan vrátí. Dohadoval jsem se, že je asi nešťasten. Potom 3. prosince zvonil telefon. Byl to Jan. Byl ve svém bytě ve Westminsteru. Mohl bych k němu přijít?

Bylo kalné a ponuré odpoledne a Jan byl strašně

unaven. Měl na sobě župan a levá paže visela v obvodu pod rukávem. Krátce před odjezdem z Lake Success si natrhl levý ramenní sval. Ještě ho to bolelo. Jeho američtí přátelé, řekl mi, si ho dobírali, že si pochroumal rameno, jak se těžce opíral o »železnou oponu«.

Ve Spojených státech ho mučily pochybnosti. V tisku se objevily pověsti, že si nahromadil jmění na černém trhu a že se nevrátí do Československa. Pravda bylo, pravil, že někteří američtí přátelé na něho naléhali, aby se vzdal politické dráhy a stal se americkým občanem. Byl v pokušení, ale odolal. »Člověk může opustit domov dvakrát,« řekl mi, »nebo kolikrát mu síly stačí, aby bojoval proti cizímu nepříteli... Ale nemůže to udělat, aby bojoval proti vlastním lidem.«

Myslí jen na jednu věc: vrátit se do Československa co nejrychleji. Kdyby mlha nebyla zdržela cestou z Prahy jeho letoun, kterým měl cestovat zpět, byl by tam již byl.

Hovořil zemdleně o zasedání Spojených národů. Pro generála Marshalla měl velkou chválu a uznání. Hector McNeill si vedl dobře. Sovětská delegace se zachovala velice špatně a Vyšinský byl nadmíru utrhačný. Jednak proto, že byl menševik a jednak, protože měl utrhačnost v krvi.

Zdali prý jsem znal Dunna, bývalého menševika a marxistického učence, který zemřel toho roku ve Spojených státech?

Ústup z Prahy

Odpověděl jsem, že ano.

»Nu,« řekl na to Jan, »já měl českého přítele, menševika, který navštívil Dunna nedlouho před jeho smrtí. Můj přítel se ptal Dunna, proč je Vyšinský vždycky takový hrubec.«

»Hrubec,« řekl Dunn, »on byl vždycky hrubec. Když byl ještě menševik, musili jsme ho stále zdržovat, aby nenadával svým odpůrcům. Měl na všecko jen jednu odpověď: „Co na tom? Vždyť jsou to jenom bolševici.“«

Přes svou stísněnost byl Jan zcela optimistický ohledně československých voleb příštího jara. Komunisté prý nejsou zdaleka tak silní, jak si lidé myslí. Ačkoli je sám mimo strany, půjde do voleb a zahájí útok, jakmile se vrátí do Prahy. Pro mne to byla radostná novina, ale jeho pochmurný dodatek ji zkazil: »Ovšem budou-li se nám do toho Rusové plést, je s námi konec.«

Mluvil zcela upřímně o Benešově zdraví, které bylo mnohem horší, jak pravil, než vyplývalo z úředních zpráv, ale možná trochu lepší, než se šeptalo. Byl to patrně záchvat skutečné mrtvice, mírný sice, ale nebezpečný člověku, který pracoval těžce jako Beneš. Jan se chystal zpět, aby s něho sňal část jeho břemene.

Díval jsem se na něho se strachem v srdci. Nebyl v takové fyzické kondici, aby nesl své vlastní břímě, natož někoho jiného.

Druhý den jsem ho seznámil s Bobem Dixonem, který měl nahradit v lednu Phila Nicholse jakožto našeho velvyslance v Československu. Jan byl veselejší a dělal do-

Ústup z Prahy

brý dojem. Svezl mne zpět do svého bytu a zavedl mne nahoru. Vezl z Ameriky drobné vánoční dárky přátelům a mně dal mýdlo a krabičku chersterfieldek. Když jsme se loučili, velice se nutil býti veselý. Poklepal mi na rameno a usmál se: »Nic si z toho nedělej, brachu, však my to těm pacholkům ještě natřem.«

Byla to poslední slova, která jsem slyšel z jeho úst.

KAPITOLA VI.

MASARYKOVA TRAGEDIE.

»Neboť nebojujeme ani za slávu ani za bohatství ani poctu, nýbrž jen a jediné za svobodu, již se žádný dobrý muž nevzdá, leč by za ni zaplatil životem.«

Nový rok 1948 svítal vlhce a kalně. Ztrávil jsem ten den v Londýně a úsilovně psal. Můj obvyklý rozhlasový projev byl expedován o den dříve a Evropská služba B.B.C. mi dala spoustu materiálu včetně otisku Benešova novoročního poselství k československému lidu. Obsahovalo výrok spíš odvážný než odvahu vzbuzující, že největším výkonem Čechoslováků r. 1947 bylo, že udrželi parlamentní vládu. Večer jsem šel do *Beafsteak Clubu*. Byly tam četné dopisy od známých i neznámých přátel z Československa. Mezi nimi byla pěkná pohlednice od československého malíře s originální kresbou a několika slovy: »Vaše kniha byla letos pod mnohým vánočním stromkem a pod naším také.«

Byl tam též dopis od Lva Brauna, mého někdejšího učitele češtiny a příjemného mladého muže, jehož vzdělání bylo podloženo přirozenou inteligencí. Psal smutně. Vzdal se naděje na návrat do Československa, opatřoval si naturalizační papíry pro britské státní občanství a žádal mne, abych mu je podepsal. Soukromé zprávy

Ústup z Prahy

z jeho domova svědčily o stoupajících komunistických násilnostech. Privil, že tajná policie je plná neurvalců nového typu, podobných spíše gestapáckým surovcům než kterémukoli Čechům, jak jsem je kdy znal. Svět, u jehož kolébky byla *Pax Britannica*, a První republika vzaly za své.

Ačkoli jsem tomu všemu nevěřil, má důvěra, již otřesená, byla znovu podlomena. Po celý podzim r. 1947 důvěrné informace z Československa byly žalostné. Sir Orme Sargent, tehdejší stálý šéf ministerstva zahraničí (Foreign Office), se díval na budoucnost s rostoucím pesimismem a americké noviny, které měly víc peněz na zpravodajství z ciziny než my, otevřeně věštily pohromu. 10. listopadu prohlásil Josef Alsop v článku pařížského vydání *New York Herald Tribune* o »plíživém teroru« v Československu: »Beneš je zestárlý a churavý a Jan Masaryk je tělnatý muž, který dělá vtipy.« Ke konci roku však byla britská vláda příliš zaneprázdněna starostmi s Palestinou, občanskou válkou v Řecku a zvýšeným sovětským tlakem na Německo a Rumunsko, než aby na sebe brala další břímě. Výroční rozhlasový přehled B.B.C. z 31. prosince překypoval optimismem. V té době bylo v Británii málo lidí, kteří si uvědomovali, že příští evropský otřes propukne v Praze a že přijde tak rychle.

14. února jsem obdržel od presidenta Beneše vázaný výtisk jeho nového svazku Pamětí. Na titulní stránce bylo velkodušné věnování, ale písmo bylo třaslavé, ne-

Ústup z Prahy

pravidelné a smutně odlišné od smělé ruky, kterou psával před třemi nebo ještě dvěma roky.

20. února jsem byl na obědě, který dával generál Ian Jacob na počest Sira Philipa Nicholse, který byl v Londýně na dovolené po odchodu z Prahy, než se ujal své nové funkce v Haagu. Mluvílo se o Československu a o Janu Masarykovi. Pověděl jsem účastníkům o své poslední rozmluvě s ním i o svých obavách, že nevydrží přepínání sil.

Po obědě jsem jel domů do svého bytu v Hove. Město bylo zalehlé sněhem. Večer jsem zapjal radio. Z Prahy přišla velká novina. Národní fronta se zhroutila. Nekomunističtí ministři vyjma sociální demokraty podali demisi. Gottwald požaduje vytvoření komunistické vlády. Beneš prý klade odpor tomuto požadavku. Byl to konec.

* * *

Československý komunistický *coup d'état* z února r. 1948 byl poučným příkladem toho, jak snadno menšinová strana, která je hotova použít násilí, může triumfovati nad stranami většiny, které spoléhají pouze na parlamentní postup. Krise se začala, když předseda vlády Gottwald odmítl jednati podle rozhodnutí kabinetní většiny, jež požadovalo, aby byli odvoláni nedávno jmenovaní komunističtí policejní úředníci. Dvanáct ministrů občanských stran podalo demisi v očekávání, že president Beneš pro tuto spornou věc rozpustí parlament a vyhlásí nové volby. Jejich postup byl špatně pro-

myšlen a příliš ukvapený. Ale jejich dilemma bylo těžké. Přípravou na jarní volby komunistický ministr vnitra podloudně vpravoval do policie stoupence komunismu. Kdyby občanští ministři byli toto nezákonné jednání trpěli bez protestu, volby by byly bývaly zfalšovány a Gottwald by byl získal jedenapadesátiprocentní většinu, která úplně stačila, jak se chvástal, k naprosté komunistaci Československa.

Komunisté byli dobře připraveni. Gottwald odsoudil demisi jako buržoasní puč a tím rozhoupal komunistický poplašný zvon. Ozbrojení dělníci se vyrojili na ulicích jako kouzlem. Akční výbory uchvátily správu továren a rozhlasu. Zorin, bývalý sovětský velvyslanec v Československu a potom náměstek sovětského ministra zahraničí, přijel do Prahy v předvečer krise, aby dal puči požehnání z Moskvy pod záminkou, že *dohlíží na dodávky obilí ze Sovětského svazu do Československa*.

Gottwald bez ustání surově dorážel na Beneše, který váhal. Odklad však neměl smyslu. Situace byla nenapravitelně ztracena v prvních čtyřiaadvaceti hodinách a churavý prezident schválil novou komunistickou vládu 25. února, aby zabránil zhoubnému krveprolévání. Gottwald získal podporu Fierlingerova křídla sociální demokracie a tak se mu podařilo dodat zdání legality komunistickému násilí. Téměř přes noc se svobodná demokracie československá přetvořila v totalitní stát podle vyzkoušené sovětské šablony. Demoralisován Mnichovem a sedmi lety nacistické okupace, zbaven rozhod-

ného vedení a bez naděje na pomoc Západu československý lid podlehl téměř bez odporu. Jenom studenti manifestovali svou věrnost ideálům Tomáše Masaryka.

Jan Masaryk, který byl v době krise nemocen, zůstal ve vládě čtrnáct dní z loyálnosti k Benešovi. Jeho jednání bylo kritisováno jak jeho československými ctiteli, tak některými jeho západními přáteli.

Nečekal jsem, že na onom místě zůstane dlouho. Prosil mne, abych se co nejvíc přičinil, aby jeho jméno nebylo v rozhlase a v novinách. Vzkaz zněl, že ví, co dělá. V neděli 7. března bylo výročí narozenin jeho otce a byl jsem pohoršen způsobem, jakým komunisté slavili tuto památku. Vzdávali plné pocty Tomáši Masarykovi, muži, který si nade vše ošklivil násilí, ale tenor oficiálních řečí byl, že by byl schválil komunistický *coup*, kdyby byl živ.

V pondělí ráno jsem byl volán k telefonu v svém bytě v Hove. Byla to Marcia Davenportová. Přijela přímo z Prahy se vzkazem pro Sira Orma Sargenta a pro mne. Bylo jí uloženo, řekla, aby napřed mluvila se mnou.

Řekl jsem jí, že budu v Londýně ve středu ráno, ale byl jsem ochoten přijeti hned, je-li situace naléhavá. Rozmýšlela se okamžik a řekla tiše: »Středa stačí.« Pravila, že situace v Československu je mnohem horší než si světová veřejnost uvědomuje, a že Beneš a Jan jsou v zoufalém postavení.

Ve středu ráno jsem byl ve svém klubu před půl jedenáctou. Byl jsem hned zavolán k telefonu. Hlas z

Evening Standardu volal: »Můžete nám říci něco o Janu Masarykovi?« »Proč?« ptal jsem se rozechvěn, »co se stalo?« Dostal jsem odpověď: »Spáchal sebevraždu. Byl nalezen mrtev před Černínským palácem dnes ráno v 6.30.«

S těžkým srdcem jsem šel do hotelu *Claridge* za Marcií Davenportovou. Byla zmučena zármutkem a z počátku nemohla souvisle promluvit. Pravila, že Jan ji poslal do Anglie s úkolem, aby napřed vyhledala mne a požádala mne, abych jí zjednal přístup k Siru Ormovi Sargentovi. Jan se připravoval na útěk. Chtěl, abychom na něho mysleli v dobrém.

Zhroutila se. »K čemu jsou teď vzkazy?« vzlykala a já měl oči plné slz.

Zůstal jsem s ní dvě hodiny a vypověděla mi vše, co věděla. Jan ji poslal do Anglie v neděli 7. března. Vzkaz zněl, že unikne později až bude nějaká mezinárodní konference. Demise oněch dvanácti ministrů byl omyl, který ještě více ztížil jeho posici. Nyní ho špehují jeho vlastní lidé a to je nesnesitelné. Abych za žádnou cenu nejezdil do Prahy. Můj život prý by byl v nebezpečí.

V sobotu byl u Beneše v Sezimově Ústí, a Beneš mu řekl: »Já musil snášet ten nejhorší náraz Mnichova, když vy jste byl za hranicemi. Teď když jsem starý a nemocný, vy musíte zůstat na svém místě a pomáhat mně a státu.« Jan se vrátil s návštěvy velice skleslý a řekl Marcií Davenportové, že Beneš už nikdy neuvidí Hrad-

Ústup z Prahy

čany. Když nastala krise, Jan zůstal na svém místě, jednak aby byl oporou Benešovi a jednak aby pomáhal a poskytl ochrany jiným, kteří byli v nebezpečí. Ale ztroskotal.

Není pravděpodobno, že záhada Janovy smrti bude rozřešena v dohledné budoucnosti. Většina jeho krajanů věří, že byl zavražděn a značné množství nepřímých důkazů tomu nasvědčuje. Jakmile bylo jeho tělo nalezeno, ministr vnitra Nosek a dr. Clementis, Janův nástupce v ministerstvu zahraničí, se objevili na scéně a tito dva komunisté vzali vše do rukou. Veškerý přístup k Černínskému paláci byl uzavřen, ale policejní lékař, který byl hned zavolán, prý vynesl nález o sebevraždě. Za několik týdnů byl nalezen mrtev ve své policejní úřadovně a komunisté oznámili, že i on skončil sebevraždou.

Příčina Janovy smrti nebyla nikdy veřejně vyšetřována. Mimo to také okno koupelny, pod nímž jeho tělo bylo nalezeno, bylo nevhodně umístěno pro muže Janovy postavy. Míval u sebe snažší prostředky k ukončení života: uspávací tabletky a revolver. Ti, kteří ho znali nejlépe, tvrdí, že skok z okna byl poslední prostředek, který by byl Jan zkusil, leda by ovšem byl překvapen tajnou policií.

Jestliže komunisté odhalili Janův domnělý úmysl opustit vlast, měli velmi mocné pohnutky k tomu, aby ho navždy umlčeli. On, jehož celá země znala pod láskyplným jménem Honza, což je zdrobnělina Jana, byl

Ústup z Prahy

právě jediná osobnost, jejíž zatčení by bylo mohlo vyvolat občanskou válku. Jakmile by byl jednou venku a na svobodě, byl by býval strašlivý odpůrce, protože jakožto jeden z nejlepších rozhlasových řečníků světa by byl měl neodolatelnou působivost.

Naproti tomu se zdá, že komunisté byli tragedií překvapení a trvalo jim nějakou dobu, než se vzmohli na úřední vysvětlení. Přirozeně nemohli připustit ani vraždu ani pokus o útěk. Proto oznámili Janovu smrt jako sebevraždu a současně vychrlili příval propagandy, která svalovala vinu na Západ. Při pohřbu, kdy statisíce stály mlčky v hustých řadách, prohlásil Gottwald, že Jan byl dohnán k smrti domnělými výčitkami, kterými ho zasypávali jeho západní přátelé za to, že zůstal v nové komunistické vládě. Tento názor vyslovil už Nosek v svém prohlášení v Národním shromáždění a hbitě se ho chopil komunistický tisk i rozhlas a hlásaly jej celému světu. Komunisté dokonce zašli tak daleko, že velmi rychle stvořili novou versi *pohádky o šťastném Honzovi*, oblíbené české zkazky, v níž si Jan uvědomí věrolomnost přátel na Západě, nalezne pravé světlo a »v této šťastné době svého lidu neodchází ani na Západ ani na Východ, nýbrž do říše, odkud není návratu.«

Tyto pokrytecké pokusy napalovati lid neměly úspěchu a musely brzy přestat. Ve skutečnosti nebylo ani nepřátelské ani spílavé kritiky se strany Britanie a velmi málo ze Spojených států, kde si Janovi přátelé byli dobře vědomi toho, že se Jan snažil zachránit něco z tro-

sek Masarykovy demokracie. Kromě toho instinkt československého lidu byl zdravý. Lidé velmi dobře věděli, že nebyl komunista. »Nikdo mi nebude diktovat, jaké knihy mám číst, jakou hudbu poslouchat a jaké přátele si vybírat.« Takové a podobné věty slyšali tuze často, než aby se dali oklamat, a jeho smrt, která nastala tak těsně po oslavách narozenin jeho otce, mluvila sama ke každému Čechoslováku. Pro syna Tomáše Masaryka nebylo místa ve vládě, která použila násilí a pouštěla již teror na své odpůrce.

Při oslavách otcova výročí Jan nešel s ostatními ministry ke hrobu v Lánech. Šel tam později sám a hodinu tam stál. Nikdo se nedoví, o čem přemýšlel a co cítil. Jedním jsem si ale jist: vědomí, že muži, kteří zničili dílo jeho otce, slavili pokrytecky jeho narozeniny z pohrutek čistě oportunistických, musilo být Janovi mukou, a považuji za pravděpodobné, že v onom osamělém přemítání dospěl ke konečnému rozhodnutí.

Nepochybuji také, že se připravoval na útěk. Ani nemám pochyb o tom, že dospěl ke konci svých fyzických a duševních sil, a ačkoli nemám důkazů, má znalost jeho a instinkt mi praví, že propůjčil své jméno vládě v naději, že ji udrží na uzdě. Poznal ale, že s ní nemůže pracovat a dal svůj vlastní život na protest proti křivdě, páchané na jeho vlasti. Jako princ *Charles Edward* po porážce r. 1745 si uvědomil, že »žít a přece nežít je daleko horší než smrt.«

Eduard Beneš, který nyní trpěl kornatěním tepen vy-

Ústup z Prahy

sokého stupně, se tratil ještě šest měsíců. Spotřeboval se nepřetržitou prací a napětím poválečných let. Mnozí jeho protikomunističtí krajané ho dnes viní z váhavosti a slabosti v době puče, ale opravdu nemohl mnoho dělat. Komunisté byli připraveni a vyzbrojeni, nekomunisté byli desorganisováni a neměli zbraní. Byl na pohřbu Jana Masaryka jako pouhý přízrak svého bývalého já. 8. dubna se naposled objevil na veřejnosti při oslavách šestistého výročí založení Karlovy university v Praze a mluvil o svobodě. Jeho hlas byl tak slabý, že ho bylo sotva slyšet, ale obsah řeči byl dobrý a zůstane v paměti. Odepřel podepsat novou komunistickou ústavu pro její nedemokratickou povahu, vzdal se presidentství a opustil Prahu navždy.

Celá jeho politická koncepce byla založena na dorozumění mezi Východem a Západem. Byla to jediná možná politika demokratické země v nebezpečné zeměpisné poloze Československa. Slabostí Západu, právě tak jako jeho vlastní, tato politika ztroskotala.

Uchýlil se do svého venkovského sídla v Sezimově Ústí a zbytek života byl jako živoucí smrt. Jeho mysl byla jen časem zakalena, ale většinou byla jasná jako kdy jindy. Občas jsem od něho dostával ústní vzkazy pomocí věrných přátel. Jejich obsah byl vždy týž: že trvá na zásadách, které ho vždy vedly, a na obsahu řeči, kterou pronesl na Karlově universitě; že je vězněm ve své vlasti a nesmí z ní odejít.

Krátce před jeho smrtí jsem hovořil se starým příte-

lem, kterému svěřil své poslední poselství. Bylo trpkým nařčením Stalina a Gottwalda, kteří ho zradili tím, že se zpronevěřili všem svým slavnostním závazkům. Toto poselství sice není pozitivní doklad, ale nepochybuji, že představuje jeho konečné názory.

Dnes je Eduard Beneš pochován v tichu a samotě Sezimova Ústí a Jan Masaryk odpočívá vedle svého otce pod drnem v Lánech. Eduard Beneš neměl děti; Janem vymírá Masarykův rod po meči. Komunisté dávno zanechali pokusů dovolávat se jich jako stoupenců únoro-
vého *coup d'état* a nyní je oba osočují jako buržoasní reakcionáře a zrádce, kteří zradili vlast v době Mnichova. Kdejaká lež nebo polopravda se hodí k tomu, aby očernila jeho památku. Všecky knihy, které chválí jejich dílo, byly vzaty z oběhu a malé děti ve škole se učí hanobit jejich jména. Jejich hřích v očích komunistů byl, že nebyli komunisté; jejich hlavní chybou bylo, že příliš spoléhali na Západ.

Beneš měl z obou silnější charakter a mnohem bystřejší intelekt. Syn malého rolníka, dopracoval se úspěchu velikými přirozenými schopnostmi a nesmírnou pracovitostí. Žil pro politiku, měl málo přátel a až do konce podržel odstup a plachost člověka, který není zběhlý v společenských příkrasách. V tomto ohledu býval samotářský a někdy tklivý zjev, toužící po sympatii, který však nevěděl, jak ji vzbudit, ale nalézal ji vždy u své jemné a statečné ženy, která za první světové války snášela vězení a věnovala celé své malé jmění

ve prospěch osvobození. Ačkoli neměl soupeře v znalosti evropské politiky, Beneš nikdy opravdu nerozuměl anglickým vyšším třídám, které, jak cítil, mu až na význačné výjimky nedůvěřovaly, ale Anglii a anglickému lidu, který poznal za šest let vyhnanství po Mnichově, byl upřímně vděčný.

Jeho hlavní slabostí jako státníka bylo snad přesvědčení, že všecky nesnáze lze rozřešit vyjednáváním, v kterémžto umění se mu rovnalo málo lidí. Na některých místech převládalo mínění, že jeho obratnost hraničila až s chytráctvím, ale jak jednou dal slovo, nepamatuji se, že by je byl odvolal. A není spravedlivé svalovati na něho vinu za to, že vyjednávání končilo pohromou pro slabost a nepřipravenost jiných.

Dvěma vlastnostmi oplýval: přirozenou laskavostí a opravdovou odvahou. Když po Mnichově rány na něho jen pršely, snášel je s příkladnou statečností. Nakonec ho zdrtila tragedie, neboť přispěl dvakrát k osvobození své vlasti víc než kdo jiný, jen proto, aby ji viděl zase zrazenou vlastními krajany cizí vládě.

Beneše i Jana Masaryka jsem znal intimně skoro třicet let. Eduardu Benešovi vždy zachovám svou úctu, vřelé city i vděčnost za velmi mnohou laskavost, ale Jana jsem miloval jako bratra. Měl několik slabostí; těkavý temperament, sklon k lenivosti, přecitlivělou povahu, která zabíhala do melancholie, a určitou nestálost cíle, jež ho v dobách krise nutila spoléhat více na jiné než na sebe. Jeho dary mu nadělila štědrá sudička. Jeho

kouzlo bylo neodolatelné. Dovedl být výmluvný v půltuctu jazyků a vyvolat v každém posluchačstvu pláč a slzy, kdy chtěl. Měl hluboko kořenící soucit se všemi v tísní a utrpení a jeho laskavost k nim byla právě tak veliká jako jeho štědrost. Poněvadž byl od přírody dobrý »kumpán«, dovedl přizpůsobit své anekdoty a konversaci i nejnižší společnosti, ale v základě byl srdcem i skutky křesťan.

Temperamentem i přirozeným nadáním měl býti hudebníkem. Potřeby jeho vlasti a přání jeho otce z něho udělaly politika. Když byl Tomáš Masaryk blízek smrti, zavolal Jana a řekl mu: »Víš, že Beneš rozumí mně a rozumí nám; pracuj s ním,« a tento příkaz plnil Jan až do konce. Oba muži se podivuhodně doplňovali. Beneš stanovil zásady politiky a Jan svým darem jazyka a psychologickou pronikavostí je popularisoval po celém světě. Ačkoli měl umělcovu nechuť k politice, byl vlastně Benešovým velvyslancem po celém světě a v této funkci sloužil své zemi, jak to žádný jiný Čechoslovák neuměl. Spí, ale jeho hlas, který Trygve Lie případně nazval hlasem Spojených národů, ještě zní v skrytých srdcích jeho krajanů. Dnes je milionům symbolem toho, čím by měl být slušný svět, a bohdá zase bude.

Byl v pravdě lásky nejhodnější člověk s hlubokými a šlechetnými city k Britanii a britskému lidu. Nebyl to pouze odkaz jeho anglofilského otce. Jeho city sílily léty dlouhého pobytu a prožité zkušenosti, když byl československým velvyslancem v Londýně. Ačkoli se Ame-

Ústup z Prahy

ričané se mnou budou přít, nepochyboval jsem nikdy o tom, že v jeho srdci Anglie byla hned za Československem, a souhlasí se mnou mnoho Čechoslováků, kteří ho znali. Uvádím jenom jeden příklad; Klíma, který mu sloužil čtyřiaadvacet let, mi řekl, že po poslední londýnské návštěvě v prosinci r. 1947 se Jan loučil těmito slovy: »Já budu zpátky v bytě v únoru. To je jediné místo, kde si mohu opravdu odpočinout, a já potřebuju dlouhý odpočinek.« Ačkoli ho osud volal do vlasti, ponechal si byt ve Westminsteru do konce.

Po smrti se dostalo jeho památce bezpočtu poct a uznání od mužů a žen všech plemen, neboť byl světoobčanem v nejlepším slova smyslu. Ale jeho nejlepší epitaf, který vůbec nebyl jako takový míněn, se ke mně donesl náhodou. Jeden z jeho londýnských sluhů, Čech, který byl u něho dlouhá léta, hledal místo u mé známé. Ptala se ho, jaký byl Jan jako zaměstnavatel. »Já nevím,« odpověděl prostě, »on nebyl nikdy můj zaměstnavatel; on byl můj přítel.«

Komunistický *coup* z února r. 1948 prokázal jednu cennou službu svobodnému světu. Zburcoval demokracie západní Evropy k živějšímu umědomění vlastního nebezpečí. Na neštěstí přišlo toto probuzení příliš pozdě, než aby prospělo Čechoslovákům, které stihla nejbolestnější tragedie našich časů. Je to zdatný lid, slušný a demokratický podle existujících měřítek, pracovitý a vysoce vzdělaný, západnický založený a pokrokový tradicí a hluboko proniklý láskou k svobodě. Aby znovu vy-

dobyl svobody, zápasil tři sta let. Když jí dobyl, využil jí co nejlépe, aby ji v jednom desetiletí dvakrát ztratil k užitku dvou nejhorších tyranů, které Evropa zrodila od temného dávnověku. Mocnosti západní Evropy mají těžkou odpovědnost za tyto dvě ztráty.

Čechoslováci, kterým se snad ze všech národů nejméně podobá, že by přijali komunismus ochotně, jsou dnes zase ve spárech cizí moci. Někteří jejich nejušlechtlejší vlastenci jsou již po třetí ve vyhnanství a Češi doma jsou ušlápnuti patou nelítostné menšiny. Jsou nepokojní a zbědovaní pod svými novými tyrany a Evropská služba B.B.C. odhaduje, že sedmdesát až osmdesát pět procent národa je proti režimu.

Jejich odpor je pasivní. Češi jsou lidé rozumu a nepotrpí si na romantické sebeobětování. Ale nebojují-li marně na ulicích, umějí lépe než jiní národové namíchat vody do benzínu komunistické mašiny a loňského roku bylo více sveřepých trestů za sabotáž a více čistek v komunistické straně v Československu než v kterémkoli jiném satelitním státě.

Lidé mají také své vtipy na komunisty, které jdou od úst k ústům s jednoho konce republiky na druhý:

»Který národ má největší krávu na světě?«

»Československo, to se rozumí.«

»Proč?«

»Protože se pase v Čechách, ale dojí ji v Moskvě.«

»Ježíš, ne César,« pravil Tomáš Masaryk, a jeho slova, která jeho syn Jan často opakoval, zná každý

Ústup z Prahy

Čech. Češi a Slováci ve střední Evropě trpěli pod různými císaři a cary, jejichž názvy jsou ovšem odvozeny od Caesara, ale ani jeden nebyl tak nenáviděn jako »rudý« car, pod jehož tyranstvím nyní úpějí, a jehož místokrál Gottwald, jehož Beneš, mnozí jiní Češi a cizí velvyslanci považovali za umírněného, nyní panuje v Praze.

Komunisté nejsou strana, nýbrž spiknutí. Komunismus není politický směr, nýbrž přesvědčení nebezpečnější nacismu, neboť, ačkoli jeho božstvo je v Moskvě, jeho dosah je mezinárodní.

K O N E C

NÁŠ PAN LOCKHART.

*»... prokazoval nám po celou dobu války
neocenitelné, přátelské a oddané služby.«*

»Paměti« dr. E. Beneše (str. 132).

Vedle rozmarných i vážných dějů, jež prožíval, Sir Robert Hamilton Bruce Lockhart, K.C.M.G.,* dovede jedinečně vystihnout perem i sám sebe. Dnes ve zralém věku si neodpustí ani kritiku svých dávných i méně dávných příhod. Anglicky to snad v původním podání zní mnohem lépe, vypráví-li, jak ho starý vrátný na pražském vyslanectví vítával, když se vracel z »prodloužených«: »Už zas pozdě, pane Lockhart. Už zas pozdě...!«

Čím více se kdo začítá do jeho vzpomínek, tím méně se ubrání dojmu, jak málo literární a jak velmi živé je jeho přiznání, že se cítil opravdovým bratrem nám všem tak blízkého Jana Masaryka. Tak máme tedy dva »naše«: našeho Jana a našeho pana Lockharta. Uvědomme si při tom i okolnost, že Masaryk byl patrně nejangličtější Čechoslovák, právě tak jako Lockhart je nejčeštější Brit. Tu ovšem nesmíme ani na chvílku zapomenout skutečnost, jejíž opomenutí by nám trvale ne-

* K.C.M.G. je zkratka, jež je součástí jména »Rytíředůstojníka řádu Sv. Michala a Sv. Jiří«.

Ústup z Prahy

odpustil, že jde o skotského patriota, což ho činí kontinentu a nám zvláště ještě mnohem bližším.

Lockhartovo jméno najdeme v Benešových »Pamětech« mezi osobnostmi nejčastěji citovanými. Lockhart nesporně patří mezi ty nejpřednější, kteří za II. světové války usilovali o novou naši nezávislost. Toto zjištění už jen vede k závěru, který je ostatně potvrzen celým jeho vyprávěním o »Ústupu z Prahy«, že v r. 1948 šlo nejen o nový ústup ze slávy, ale o bolest a prohru i Lockhartovu. Proto tu najdeme tolik laskavého porozumění pro potíže těch několika vedoucích demokratů po válce, v čele s Benešem a Masarykem, které místy přechází až v zatrpklou, ale nikoliv nespravedlivou výčitku Západu, Britanii i Americe a jejich představitelům.

My Čechoslováci jsme měli nesmírné štěstí, že v dlouhé řadě našich anglických přátel v tom kterém údobí našich osvobozených bojů byla a jsou jména státníků, diplomatů, politiků, literátů a novinářů, jejichž vliv a znalosti byly rozhodující pro kladné přijetí našich cílů. Tři z nich mají podíl na těchto zahraničních bojích od prvopočátku. Profesor Seton-Watson nás však loni opustil. Zůstává tedy patriarchálně veliký Wickham Steed a je tu »mladý« Lockhart, intimní znalec naší země a lidí, který na odpočinku, jenž je pouhou formalitou, je přímo s vyhrnutými rukávy uprostřed našeho dění, jak jej k němu víří rozhlasové komentáře, literární práce a hlavně porady a posudky o kterých se na veřejnosti mnoho neví.

|| Komunisté, pravda, přivedli Jana Masaryka na smrt. Byl jim na dosah. Je důležité nepřehlédnout, jak krátce před skolem vzkazuje Lockhartovi, aby nejezdil do Prahy, kde by byl jeho život ohrožen! Masaryk, který varoval, a ti, kteří by jej byli ohrozili, věděli proč!

Po Masarykově smrti je živé svědomí západoevropského světa v poměru k československé kalvárii v rukou Lockhartových. Jak sám připomíná, setkal se s našimi problémy již na počátku vlastní diplomatické dráhy, když na sklonku II. světové války mu bylo i uloženo usilovat o zajištění odchodu čs. legií z bolševického Ruska. Tedy nějakých třicetpět let, to jest více než polovinu života — Lockhart se narodil 2. září 1887 — má co dělat s Čechy a Slováky v zahraničí i doma. On se pak netají tím, že nejlepší z několika údobí součinnosti s námi bylo právě to, které prožil v Praze.

Jeho diplomatická činnost v Rusku, kde byl za carských dob generálním konsulem a po r. 1917 šéfem diplomatické mise u hlavního stanu bolševiků v tehdejší Petrohradě, skončila se obviněním a uvězněním v Kremlu jako cizího agenta. Odtud byl vysvobozen v r. 1918 tak, že Britové zavřeli v Londýně diplomata Litvinova a potom vězně Litvinova si se Sověty vyměnili za Lockharta! Toto je zřejmě řeč, které se v Kremlu rozumí.

V r. 1919 šel Lockhart do Prahy jako obchodní attaché a aby nemohl být odvolán — v r. 1922 resignoval. Věnoval se bankovníctví ve střední Evropě a v r.

Ústup z Prahy

1928 vstoupil do redakce listu Evening Standard. Za nějaký rok se vrátil do diplomatických služeb a na začátku II. světové války byl ve zpravodajském oddělení Foreign Office. Jeho zkušenosti z Německa, kde také studoval, ze SSSR a střední Evropy jej učinily jedním z nejzaměstnanějších mužů jeho oboru. Byl střídavě a často současně podsekretářem pro zahraniční věci, šéfem psychologické války a prvním britským vyslancem u čs. vlády v exilu v Londýně. V r. 1943 byl povýšen do šlechtického stavu a od té doby ho známe jako Sira Roberta Bruce Lockharta.

Jeho pero nikdy nezahálelo. Sovětská epizoda volala po zvěčnění, a tak v r. 1932 vycházejí jeho „Paměti britského agenta“. Po nich proslulý „Ústup ze slávy“, v němž se po prvé veřejně vyznává ze své přichylnosti k Praze. Následovaly poměrně rychle za sebou knihy „Návrat do Malajska“, „Mé skotské mládí“ a „Děla nebo máslo“. Po válečných letech, kdy na literární tvorbu nebylo času, vyšla v r. 1947 kniha „Přichází sčítování“, dále kniha o hrdinství britských vojáků „Byla tam námořní pěchota“, a konečně splacen dluh domovině, vlasti nejproslulejšího nápoje — whisky — které se také říká „Scotch“ — a ve Skotsku je Lockhart doma!

Únorové události r. 1948 nacházejí u Lockharta odraz nejprve v jeho pravidelných pátečních relacích do ČSR, které jsou bez nadsázky jediným důstojným pokračováním nepřekonatelných středečních válečných hovorů

Jana Masaryka k domovu. Lockhart se tedy vyhnul „středám“, ale stačí říci, že co byly za německé okupace středy, jsou za bolševické diktatury pátky! Mezi těmito promluvami vzniklý osobní paměti na samotného Jana Masaryka. Aby intimita těchto vzpomínek snad nebyla porušena, vyšla tato kniha jen v bibliofilském vydání v nějakých 500 exemplářích. Bylo by však nespravedlivé tvořit omezeným počtem zábranu mezi čs. veřejností a tímto dílem. Proto se valná část obsahu letos objevila v knize „Má Evropa“ a byla rozhojněna ještě popisem jiných událostí, jež vyvrcholily únorem a Masarykovou smrtí.

Nechť nikdo nevěří, že tu je všeho konec. Nejen u nás, ale i v díle našeho pana Lockharta. Myslím, že si připravuje archy na popsání nových začátků. I k nám se Sir Robert určitě ještě jednou vrátí!

(J.J.)

O B S A H

<i>Autorův úvod k českému vydání</i>			3
<i>I. Návrat vyhnancův</i>			5
<i>II. Mizící naděje</i>			14
<i>III. Československý Stalin</i>			25
<i>IV. Na výsluní v Mnichu</i>			35
<i>V. Dlouhé ruce Moskvy</i>			51
<i>VI. Masarykova tragédie</i>			64
<i>VII. Náš pan Lockhart (J. Josten)</i>			80

* * *

<i>Překlad pořídila</i>			<i>J. Michael</i>
<i>Obálku navrhla</i>			<i>Doreen Murphy</i>

KNIŽNÍ SLUŽBA ČTENÁŘŮM

„FCI — ČECHOSLOVÁK“:

Snažíme se čelit nedostatku českých a slovenských knih.

Pro zahraniční přátele Čechoslováků opatřujeme nejnovější anglické a ostatní cizojazyčné knihy o ČSR a středoevropské problematice, často za snížené ceny:

DOPORUČUJEME:

„MAY“, K. H. Mácha (anglický překlad H.H. McGovern — krásně vypravená kniha s portrétem K. H. Máchy 8/6

„LETTERS FROM ENGLAND“, K. Čapek 10/-

„DASHENKA“, Karel Čapek (mnoho ilustrací) 8/6

„Dr. BENEŠ“, Compton Mackenzie (mnoho ilustrací z ČSR i II. odboje, plát. vazba) místo 21/- 10/-

„HOVORY S TGM“, Karel Čapek 12/6

„ANGLICKÉ LISTY“, K. Čapek (ilustrované) 7/6
atd., atd.

„JAN MASARYK“, Sir Robert H. Bruce Lockhart 8/-
(Vázané české vydání stejnojmenného anglického díla.
Vychází současně s knihou „ÚSTUP Z PRAHY“. Ex-
pedujeme obě knihy současně — včetně poštovného —
za 14/—

Publikace nutno platit předem. Vydali jsme ilustrovanou mapu „Svobodného Československa“: 2/- sh.

„KNIŽNÍ SLUŽBA FCI — ČECHOSLOVÁK“

37, Tregunter Rd., LONDON, S.W.10.

(Tel. FREmantle 9410.)